

Donațiile Mitropolitului Iosif Naniescu către Biblioteca Academiei Române

Iulian Marcel CIUBOTARU

Cuvinte cheie: Iosif Naniescu, Academia Română, donație, manuscrise, bibliotecă personală.

Personalitatea Mitropolitului Iosif Naniescu este astăzi binecunoscută, grație unor cercetări mai vechi sau mai noi, întreprinse atât de istorici cât și de teologi, mai cu seamă în a doua jumătate a secolului trecut. Printre cele mai notabile contribuții merită amintite studiile lui Iustin Gașpar¹, C. Angelescu², Gheorghe Moisescu³, Toma G. Bulat⁴, Petre

---

¹ Prot. Iustin Gașpar, „Vestigii din trecut la Buhalnița, jud. Iași”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei* (în continuare se va cita *MMS*), anul L, nr. 7-8, iulie-august 1974, pp. 637-640; Idem, „Un manuscript de cântări bisericești”, în *MMS*, anul LVIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1982, pp. 69-74; Idem, „Biobibliografie a Mitropolitului Iosif Naniescu (1818-1902)”, în *MMS*, anul LVIII, nr. 3-4, martie-aprilie 1982, pp. 356-361; Idem, „Sfântul Iosif Naniescu, Mitropolitul Moldovei”, în *Mitropolia Olteniei* (în continuare se va cita *MO*), serie nouă, anul XLII, nr. 1-3, ianuarie-iunie 1990, pp. 110-114.

² Constantin C. Angelescu, „Contribuții la biografia Mitropolitului Iosif Naniescu”, în *MMS*, anul LVIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1982, pp. 53-68. Referindu-se la un studiu scris de Petre Costinescu și Florin Marinescu (vezi infra în text, nota 5), C. Angelescu nota: „ar fi de dorit ca exemplul dat de cei doi autori să fie urmat și de alți cercetători [...] și, în consecință, să fie întocmite liste și cu celelalte donații ale Mitropolitului Iosif (către *BAR*, n.ns. *I. M. C.*) – vezi pp. 65-66.

³ Pr. Prof. Gheorghe Moisescu, „Corespondența lui Gavriil Musicescu cu mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu. La 125 de ani de la nașterea lui Gavriil Musicescu”, în *Biserica Ortodoxă Română* (în continuare se va cita *BOR*), anul XC, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1972, pp. 1038-1051; articolul cuprinde 21 de scrisori inedite, primite de către Iosif Naniescu în perioada 1888-1900, de la Gavriil Musicescu, compozitor, muzicolog și dirijor de excepție din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care a transpus cântările bisericești pe notație modernă. Această acțiune a fost ferm susținută de mitropolitul Iosif Naniescu – vezi Pr. Ștefan Verdeș, „Gavriil Musicescu. 125 de ani de la nașterea marelui muzician”, în *MMS*, anul XLVIII, nr. 3-4, martie-aprilie 1972, p. 224; pentru alte informații despre Gavriil Musicescu, vezi Pr. Iosif E. Naghiu, „Contribuții la biografia lui Gavriil Musicescu (1847-1903)”, în *MMS*, anul XLVIII, nr. 3-4, martie-aprilie 1972, pp. 235-237. De asemenea, privitor la corespondența dintre Gavriil Musicescu și Iosif Naniescu, a se vedea articolul semnat de Al. N. Stănculescu-Birda, „Scrisori inedite adresate de Gavriil Musicescu lui Iosif Naniescu, mitropolitul Moldovei”, în *MMS*, anul LI, nr. 9-12, septembrie-decembrie 1975, pp. 771-776 (textul cuprinde zece scrisori, inedite, adresate ierarhului ieșean între 4 octombrie 1870 și 18/23 aprilie 1893).

Costinescu și Florin Marinescu⁵, Gabriel Cocora⁶, Al. Bardieru⁷ și alții⁸. Cu toate acestea, nu putem omite că singura monografie închinată acestui ierarh al Moldovei a apărut în 1940, fiind realizată de protosinghelul Vasile Vasilache⁹. În categoria scrierilor din prima jumătate a secolului trecut, care vizează personalitatea mitropolitului Iosif, se încadrează și articolul lui V. Dudu, apărut în „Mitropolia Moldovei”, simultan cu monografia amintită.

⁴ Toma G. Bulat, „Din corespondența mitropolitului Iosif Naniescu al Moldovei (1875-1902)”, în *BOR*, anul XCIII, nr. 7-8, iulie-august 1975, pp. 944-961, unde sunt editate 26 de scrisori (atât primite, cât și trimise) din corespondența mitropolitului Iosif, precum și o însemnare a acestuia realizată pe o *Liturghie*. Epistolele primite sunt de la librăria Danielopolu din București, Neofit Scriban, Iosif Gheorghian – episcopul Hușilor, ministrul B. Boerescu, Valerian Rîmniceanu, V. A. Urechia, Ruxandra Roznovanu, Mihail Sturdza, Dimitrie Sturdza, Gavriil Musicescu, Nicolai Roset Roznovanu, Take Ionescu, Lascăr Catargiu, Partenie – episcopul Dunării de Jos, Nifon Bălășescu. Epistolele trimise sunt către B. Boerescu, Neofit Scriban, Academia Română, Iosif Gheorghian, prințul Em. Konaki Vogoridi Kissigen, Mihail Sturdza și Vasile Alecsandri; cu mici modificări, textul a fost republicat, purtând titlul „Din corespondența Mitropolitului Moldovei și Sucevei Iosif Naniescu (1875-1902)”, în *MMS*, anul LVIII, nr. 10-12, octombrie-decembrie 1982, pp. 773-794.

⁵ Petre Costinescu, Florin Marinescu, „Carte românească veche din biblioteca Mitropolitului Iosif Naniescu”, în *MMS*, anul L, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1974, pp. 63-81.

⁶ Pr. Gabriel Cocora, „Documente pentru biografia Mitropolitului Iosif Naniescu”, în *MMS*, anul XXXVI, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1960, pp. 92-99 (studiul cuprinde *Autobiografia* mitropolitului (BAR, ms. 4400) – inedită – precum și câteva scrisori care relevă, așa cum precizează editorul, „o latură mai puțin cunoscută din preocupările lui Iosif Naniescu: muzica bisericească” (1. Scrisoare a protosinghelului Iosif Naniescu către episcopul Buzăului, Filotei, trimisă la 21 mai 1856; 2. Scrisoare a episcopului Filotei al Buzăului către Iosif Naniescu, trimisă la 27 iunie 1856; 3. Scrisoare a ieromonahului Serafim Vintileanu către Iosif Naniescu, trimisă la 25 septembrie 1856; 4. Răspunsul lui Iosif Naniescu către ieromonahul Serafim, trimis la 15 februarie 1857); Idem, „Știri despre catedrala lui Neagoe Basarab în corespondența episcopului de Argeș Iosif Naniescu”, în *MO*, anul XIX, nr. 7-8, iulie-august 1967, pp. 619-623; Idem, „Mitropolitul Iosif Naniescu și Buzăul”, în *Glasul Bisericii* (în continuare se va cita *GB*), anul XXVII, nr. 7-8, iulie-august 1968, pp. 806-812; Idem, „Din corespondența mitropolitului Iosif Naniescu cu Vasile Alecsandri”, în *MMS*, anul XLVII, nr. 7-8, iulie-august 1971, pp. 511-513.

⁷ Al. Bardieru, „Precizări privind biografia Mitropolitului Iosif Naniescu”, în *MMS*, anul XLVIII, nr. 3-4, martie-aprilie 1972, pp. 231-235 (articolul cuprinde o scrisoare a ministrului Take Ionescu către mitropolitul Iosif, trimisă la 5 noiembrie 1892, precum și răspunsul mitropolitului (de la 29 noiembrie 1893), care, pe lângă o notiță informativă, cuprinde *Autobiografia* ierarhului; acest document a mai fost publicat și anterior acestui moment de către G. Cocora – vezi nota 6).

⁸ Ion Vicovan, „Un mitropolit de seamă al Moldovei: Iosif Naniescu”, în *Teologie și Viață* (în continuare se va cita *TV*), serie nouă, anul I (LXVII), nr. 4-8, aprilie-august 1991; Nicolae Pintilie, „Mitropolitul Iosif Naniescu – apărător al unității ecleziale”, în *Epifania. Revistă de dialog ortodox*, nr. 24, martie-mai 2013, pp. 72-77.

⁹ Protosinghel Vasile Vasilache, *Iosif Naniescu – strălucit mitropolit al Moldovei*, cu o prefață de Î.P.S.S. Nicodim, Patriarhul României, Tiparul Sfintei Mănăstiri Neamț, 1940, 201 p.

De altfel, articolul lui V. Dudu, publicat în 1940, se numără, alături de un studiu al istoricilor Petre Costinescu și Florin Marinescu, printre puținele contribuții aduse unei teme pe care ne-am propus să o abordăm în textul de față: biblioteca Mitropolitului Iosif Naniescu și, implicit, relațiile acestuia cu Academia Română. Trebuie precizat că acest din urmă aspect este într-o strânsă conexiune cu cel privitor la biblioteca mitropolitului, întrucât Iosif Naniescu a donat, prin testament, întreaga sa bibliotecă Academiei Române. Cu toate acestea, ideea potrivit căreia mitropolitul Moldovei a fost ales membru de onoare al Academiei Române în 1888, grație donației sale, nu poate fi acceptată, deși majoritatea celor care s-au ocupat de problema în cauză au afirmat acest lucru. Înainte de a trece la subiectul propriu-zis al acestei cercetări, se impune o scurtă rememorare a biografiei Mitropolitului Iosif, de la a cărui naștere se împlinesc anul acesta 195 de ani.

Născut în familia unui preot, la data de 15 iulie 1818 (și nu la 27 iulie 1820, așa cum greșit precizează însuși mitropolitul Iosif în autobiografia sa, scrisă în 1893, la cererea ministrului Take Ionescu și publicată de către Al. Bardieru în 1972¹⁰), în satul Răzălăi, ținutul Iași (azi Republica Moldova), Ioan Naniescu a rămas orfan de tată la vârsta de doi ani, iar opt ani mai târziu, fiind dat de către mama sa (care ulterior s-a călugărit¹¹) în grija unui unchi, este adus de către acesta la Iași, rămânând la Mănăstirea Sf. Spiridon. După o perioadă în care locuiește la Focșani, la Mănăstirea Sf. Ilie, acolo unde unchiul viitorului ierarh, ierodiaconul

---

¹⁰ Al. Bardieru, *op. cit.*, pp. 231-235. Cu privire la anul nașterii mitropolitului Iosif, Vasile Vasilache consemnează, în 1940, faptul că preotul Dumitru Zupu (paroh în satul Pepeni, de care aparține localitatea Răzălăi), utilizând arhiva inedită a parohiei, a identificat certificatul original de naștere al copilului Ioan. Astfel, data de naștere a acestuia corespunde zilei de 15 iulie 1818, iar cea a morții tatălui său este 22 ianuarie 1820 – vezi Vasile Vasilache, *op. cit.*, pp. 191-201; în ciuda faptului că acest document a fost publicat, așa cum am precizat, încă din 1940, nemairămânând, deci, nici un motiv de îndoială cu privire la anul exact al nașterii lui Ioan Naniescu, autorul unui studiu publicat recent aduce din nou în discuție data nașterii viitorului mitropolit – Arhid. Dr. Sebastian Barbu Bucur, „Anul nașterii mitropolitului Iosif Naniescu. Argumente canonice și muzicale”, în *TV*, anul XIII (LXXXVII), nr. 1-6, ianuarie-iunie 2003, pp. 182-190; argumentele „canonice și muzicale” aduse de către Sebastian Barbu Bucur, deși nu foarte solide, întregesc un aspect știut încă din 1940! Mai mult, obiectivul studiului în cauză, pe lângă cel al lămuririi anului nașterii mitropolitului Iosif Naniescu (demonstrație inutilă după părerea noastră) este acela de a reliefa „partea necunoscută a activității marelui ierarh Iosif Naniescu și anume, pe cea de psalt și compozitor de muzică românească de tradiție bizantină și de promotor al acesteia” – *Ibidem*, p. 182. Trebuie, însă, precizat că nici din acest punct de vedere noutatea nu este punctul forte al studiului citat; acestui aspect (activitatea muzicală a mitropolitului Iosif) i s-au închinat consistente studii, mai mult sau mult puțin recente – vezi infra.

¹¹ Diac. Dr. Nicu Moldoveanu, „Muzica bisericească la români în secolul al XIX-lea”, în *GB*, anul XLI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1982, p. 914.

Teofilact, era egumen, Ioan Naniescu ajunge la Buzău¹², unde este călugărit, la 23 noiembrie 1835, de către episcopul Chesarie al Buzăului¹³, cărui i-a purtat o pioasă amintire întreaga viață¹⁴. De altfel, așa cum s-a afirmat, alături de mitropolitul Veniamin Costache, episcopul Chesarie a fost pentru Iosif Naniescu un real model, pe care tânărul basarabean l-a prețuit în mod deosebit¹⁵.

Tot la Buzău își începe Ioan Naniescu studiile, iar apoi le continuă la Colegiul Sf. Sava, din București. Este, pentru scurt timp, egumen la Mănăstirea Șerbănești-Moremglav din județul Vâlcea. În 1857 este mutat ca egumen la Schitul Găiseni, județul Dâmbovița, unde rămâne până în 1863, când este numit egumen la Mănăstirea Sărindari din București. Desființându-se mănăstirea, în urma secularizării averilor mănăstirești, Iosif Naniescu devine profesor la Colegiul Sf. Lazăr, iar mai apoi la Liceul Matei Basarab. Aici rămâne până la 1872, când este ridicat la rangul de arhieru, cu numele de *Mireon*. Un an mai târziu, la 18 ianuarie 1873, este ales episcop al Argeșului¹⁶. În cei peste doi ani cât a condus eparhia Argeșului a inițiat restaurarea ctitoriei lui Neagoe Basarab, care suferise stricăciuni în urma unui incendiu¹⁷. Din corespondența sa purtată în această perioadă, valorificată de către Gabriel Cocora în 1967, se observă importanța deosebită pe care episcopul o acorda monumentului ctitorit de Neagoe Basarab, militând pentru readucerea acestui lăcaș de cult la forma sa inițială¹⁸. În perioada de până la 1872, când va fi ales ierarh, primește din

¹² Potrivit unei „Schite biografice” contemporană cu mitropolitul Moldovei, publicată în *Vocea Bisericii*, anul I, nr. 6 și 7, 1-15 iulie 1894, p. 3, tânărul Ioan Naniescu a plecat la Buzău singur, întrucât unchiul său a murit la Focșani. Cu toate acestea, potrivit unui studiu recent, „în toamna anului 1835, Teofilact ajunge eclesiarh al Episcopiei Buzăului, iar tânărul Ioan este călugărit” – Sebastian Barbu Bucur, *op. cit.*, p. 187.

¹³ La moartea acestui ierarh, petrecută la 30 noiembrie 1846, singurul discurs va fi rostit de ierodiaconul Iosif Naniescu, elev pe atunci al școlii „Sfântul Sava” din București; panegiricul va fi tipărit în *BOR*, XXI, 1897-1898, 6, pp. 585-587; de asemenea, atunci când s-au împlinit patruzeci de zile de la moartea episcopului Chesarie, tot Iosif Naniescu a fost cel care a ținut un „Cuvânt funebru”, tipărit cu grafie chirilică în 1847 și retipărit, ulterior, folosindu-se alfabetul latin, în *BOR*, XVI, 1892-1893, 1, pp. 16-30 – vezi Ierom. Marcu Petcu, Pr. Adrian Pintilie, Nicolae Lihănceanu, Ramona Anca-Crețu, *Pagini din istoria monahismului ortodox în revistele teologice din România*, vol. I. *Personalități*, București-Putna, Editura Bibliotecii Naționale a României/ Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2011, p. 207.

¹⁴ Pr. Gabriel Cocora, „Mitropolitul Iosif Naniescu și Buzăul”, pp. 808-809.

¹⁵ Ioan Vîrtosu, „Mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu – un compozitor necunoscut al secolului al XIX-lea”, în *Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena*, XII, 1973, p. 96.

¹⁶ Pr. Nicolae Șerbănescu, „Episcopii Argeșului”, în *MO*, anul XVII, 1965, nr. 7-8, iulie-august, pp. 616-617.

¹⁷ *Ibidem*, p. 617.

¹⁸ Pr. Gabriel Cocora, „Știri despre catedrala lui Neagoe Basarab în corespondența episcopului de Argeș Iosif Naniescu”, pp. 619-623; în perioada păstoririi sale în scaunul

partea statului diverse însărcinări. De exemplu, în 1866 este numit membru al comisiei pentru cercetarea averilor mănăstirilor închinată. În anul următor, îl găsim membru al comitetului care se ocupa de remedierea efectelor secetei anului 1866¹⁹. Tot în această perioadă a fost președinte al comitetelor pentru înălțarea statuilor lui Gheorghe Asachi²⁰ și Mihail Kogălniceanu²¹; a fost unul dintre cei mai importanți donatori pentru ridicarea statuii lui Miron Costin și a ocupat poziția de senator în parlamentul României.

Iosif Naniescu a avut contribuții și la dezvoltarea muzicii bisericești, el fiind un om „cu o voce aleasă” și ajungând, așa cum precizează Iustin Gașpar, „măiestru executant al cântărilor bisericești”²², sintagmă pe deplin justificată, care își găsește expresia în manuscrisele de muzică psaltică – creații proprii ale mitropolitului – precum și în manuscrisele aparținând altor autori, dar trecute prin biblioteca sa, parte din acestea fiind analizate și valorificate de către Vasile Vasile, în 1993²³, precum și de alți cercetători²⁴. În epocă, Iosif Naniescu era supranumit „privighetoarea Argeșului”²⁵. Tot în materie de muzică bisericească, arhiepiscopul Iosif a sprijinit înființarea și

---

mitropolitan de la Iași, Iosif Naniescu va milita în ședințele Sfântului Sinod pentru repararea unor mănăstiri și biserici cu statutul de monument istoric (cel mai cunoscut este cazul Mănăstirii Neamț; textul pledoariei ierarhului ieșean a fost publicat – vezi „Adresa Î.P.S. mitropolit al Moldovei și Sucevei, D. D. Iosif Naniescu nr. 1899 din 29 noiembrie 1888 prezentată în ședința de la 2 decembrie acest an 1888, relativă la starea actuală a sântei Monăstiri Némțu”, în *BOR*, anul XII, 1888-1889, 11, pp. 751-757.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 55-56.

²⁰ Atunci când aceasta a fost inaugurată, mitropolitul Iosif va ține o „Cuvântare” în biserica Sfintei Mitropolii din Iași, în ziua de 14 octombrie 1890; textul a fost publicat în *BOR*, XIV, 1890-1891, 9, pp. 661-666 – vezi Ierom. Marcu Petcu et alii, *op. cit.*, pp. 328-329.

²¹ Legătura dintre mitropolitul Iosif și oamenii de cultură ai vremii a fost una de înțelegere și reciprocă colaborare. Merită amintit faptul că ierarhul moldovean a citit rugăciuni de dezlegare la moartea lui Ciprian Porumbescu, Mihai Eminescu, Ion Creangă și chiar Veronica Micle – Diac. P. I. David, „Mitropolitul Iosif Naniescu milostivul, lesneiertătorul și ctitorul-ierarh”, în *MMS*, anul LXVI, nr. 1-3, ianuarie-martie 1990, p. 153.

²² Iustin Gașpar, „Un manuscris de cântări bisericești”, pp. 69-74.

²³ Vasile Vasile, „Iosif Naniescu – reprezentant de seamă al muzicii psaltice”, I, în *Muzica*, serie nouă, anul IV, nr. 4 (16), octombrie-decembrie 1993, pp. 127-137; vezi, de asemenea, și partea a doua a acestui interesant studiu, apărută în aceeași publicație – *Muzica*, serie nouă, anul V, nr. 1 (17), ianuarie-martie 1994, pp. 99-111.

²⁴ Ioan Vîrtosu, *op. cit.*, pp. 95-103; Alexandra Budu, „Aspecte stilistice ale creației mitropolitului Iosif Naniescu”, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Theologia Orthodoxa*, tom 57 (LVII), nr. 1 (iunie)/ 2012, pp. 267-276.

²⁵ Mihail Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicii la români. De la Renaștere până-n epoca de consolidare a culturii artistice*, cu o prefață de Nicolae Iorga, București, Editura Cartea Românească, f.a., pp. 89-90.

introducerea în biserica ortodoxă a corurilor mixte²⁶, aspect care s-a manifestat printr-o reală polemică născută în cadrul Bisericii Ortodoxe Române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea²⁷. De asemenea, în perioada când a fost ierodiacon la Buzău a compus mai multe cântări de natură psaltică²⁸, care s-au impus definitiv prin stilul clar și ușor accesibil. O parte din cântările alcătuite de Iosif Naniescu au fost incluse de către Anton Pann în *Liturghierul* pe care acesta l-a tipărit la București, în 1847²⁹.

Pentru a ilustra mai bine cunoștințele de muzică bisericească ale Mitropolitului Iosif, redăm în continuare un fragment dintr-o epistolă inedită, adresată de înaltul ierarh episcopului Melchisedec Ștefănescu, la 27 septembrie 1884: „La epistola Frăției Voastre din 23 septembrie curent, am onoarea a Vă răspunde tot așa precum Vă vorbeam și prin viu grai când ați fost la Noi aici, în Iași, că eu nu sunt în contra tipăririi cântărilor bisericești puse pe note liniare, dar ceea ce mă preocupă pe mine cu deosebit interes și cu multă îngrijire este ca nu cântările noastre bisericești, ale Bisericii Ortodoxe de Răsărit, după sistema melodiei orientale după care au fost compuse ab-antiqua, începând cu Sf. Ioan Damaschin și continuate de toți maeștrii muzicii bisericești după cum s-a cântat și se cântă până în zilele noastre, prin transmutarea acestor cântări pe notele liniare să piardă din natura expresiunii acestei melodii și să ajungă în viitor a nu mai fi recunoscute cu virtuțile și meritele lor, ci să se pară viitorilor profani despre cunoștința acestor cântări ca [și] cum ar fi o melodie grosolană, necioplită și chiar barbară, după cum am zis și Domnului Musicescu nu demult, într-una din zilele după plecarea Frăției-Voastre de aici, din Iași. Cu toate acestea, văzând stăruința Frăției-Voastre și pentru a nu se împiedica o lucrare care, cu timpul, dacă vom mai trăi noi, acești de astăzi, se va putea perfecționa și preciza expresiunea melodiei cântărilor noastre bisericești, vin a mă pronunța și eu alături de Frăția-Voastră pentru tipărirea pe notele liniare după dorința Frăției-Voastre, exprimându-mi și eu învoirea cu

²⁶ Ion Vicovan, *op. cit.*, p. 66; Maria Toronciuc, „Al. Flechtenmacher, G. Musicescu, E. Caudella”, în *Dacia literară*, anul XVIII (serie nouă din 1990), nr. 76 (1/2008), p. 62.

²⁷ Diacon George Dincă, „Chipuri de ierarhi: compozitori, traducători, prelucrători și mari cântăreți ai muzicii bisericești. I. Perioada 1813-1909: episcopul Ghenadie Țeposu-Argeșiu, mitropolitul Silvestru Andrievice Morariu și mitropolitul Moldovei Iosif al II-lea”, în *GB*, anul XXXIV, nr. 7-8, iulie-august 1975, p. 822 (pentru paginile dedicate mitropolitului Iosif, vezi 820-823).

²⁸ O parte din corespondența lui Iosif Naniescu de până la 1856, care relevă preocupările sale în materie de muzică bisericească, a fost editată în 1960 de către Gabriel Cocora – vezi „Documente pentru biografia mitropolitului Iosif Naniescu”, pp. 92-99.

²⁹ Este vorba despre răspunsurile pe glasul 8 și axioma pe glasul 1–Nicu Moldoveanu, „Muzica bisericească”, p. 915.

binecuvântarea acestei lucrări, implorând ajutorul lui Dumnezeu pentru gloria numelui Său celui prea înalt și a toate creator³⁰.

La 10 iunie 1875 episcopul de Argeș este ales mitropolit al Moldovei, funcție pe care o va ocupa până la moartea sa³¹, petrecută la 26 ianuarie 1902³². Printre cele mai importante realizări ale mitropolitului Iosif

³⁰ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, filiala Iași (în continuare se va cita SJAN Iași), colecția Melchisedec, dosar nr. 18/ 1884, f. 90^{iv}-91.

³¹ Mircea Păcurariu, „Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române”, în Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a III-a, vol. III, Iași, Editura Trinitas, 2004, p. 498; pentru o succintă biografie a mitropolitului Iosif, vezi Dimitrie G. Boroianu, *Istoria bisericii creștine de la începutul ei și până în zilele noastre*, București, 1893, p. 302; „Biografia Î.P.S. Mitropolit Iosif Naniescu”, în *Școala și Biserica*, 1902, 1, pp. 12-14; „Cronică”, în *Candela*, XXI, 1902, 2, pp. 116-119 (ultimele două titluri preluate de la Marcu Petcu al alii, *op. cit.*, p. 332); „Schiță biografică” (nesemnată), în *Vocea Bisericii*, anul I, nr. 6 și 7, 1-15 iulie 1894, p. 3; G., „Cronica bisericască. O serbare în Eparhia Moldovei și Sucevei”, în *BOR*, XIX, 1895-1896, 7, pp. 434-435 – articol prilejuit de aniversarea, la data de 27 iulie 1895, a vârstei de 75 de ani a mitropolitului Iosif; Ioan Dafin, *Figuri ieșene*, ediția a II-a, revăzută și completată, Iași, Editura Viața Românească, [1928], pp. 310-313 (paginile dedicate mitropolitului Iosif sunt scrise evocator, fără a avea pretenția de obiectivitate); N. Iorga, „Un basarabean mitropolit al Moldovei”, în Idem, *Oameni cari au fost*, vol. II, București, 1935, pp. 323-325; Idem, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. II, București, 1930, p. 242; Dim. R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor*, ediția I, București, 1897, p. 104; Al. I. Ciurea, „Șirul mitropoliților bisericii ortodoxe din Moldova. Elemente esențiale biografice și bibliografice”, în *Hristos în Moldova*, vol. I. *Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei, 1401-2001*, Iași, Editura Trinitas, 2001, pp. 388-389; Varlaam Mercicariu, Niță Dan Danielescu, Ion Vicovan, *Păstori ai Bisericii și promotori ai culturii. Mitropoliții Moldovei de la începuturi până azi*, Iași, Editura Trinitas, 2005; Emilian Lovișteanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, „Mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei (1820-1902)”, în *Revista Ortodoxă* seria a II-a, anul 3, nr. 22/ noiembrie 2009, pp. 3-5; Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, 2002, pp. 327-328; P. I. David, *op. cit.*, pp. 141-158; acestor titluri li se adaugă studiile și articolele citate în alte note ale textului de față (vezi infra&supra).

³² Ziarul *Adevărul* anunța cititorilor săi, încă de la 25 ianuarie, starea gravă a mitropolitului Moldovei, care se prezenta în felul următor: „[cu o zi înainte], până la miezul nopții, mitropolitul a continuat a fi neliniștit; apoi a adormit până la orele 6 dimineața. La ora 9 jumătate a dejunat puțin; pe la două ore și jumătate p.m. a intervenit o slăbiciune deosebită, care a necesitat ducerea prelatului în camera de culcare, continuând aici a se simți foarte obosit” – *Adevărul*, nr. 4486, vineri 25 ianuarie 1902, p. 3. O zi mai târziu, același ziar publica știrea privitoare la „Starea desperată a mitropolitului Moldovei”. Din acest articol, semnat de un oarecare Riga, aflăm că, la 24 ianuarie, ierarhul a fost vizitat de fostul rector N. Culianu și Teohari Antonescu. De asemenea, autoritățile locale sunt interesate de sănătatea mitropolitului, care „a căzut pentru o oră în delir”, ceea ce îl face pe jurnalist să creadă că „toți prevăd o noapte îngrijorătoare”; sărbătorile ocazionate de ziua Unirii s-au contramandat – *Ibidem*, nr. 4487, sâmbătă 26 ianuarie 1902, p. 3. În ziua următoare, același ziar oferă cele mai „complete amănunte” privitoare la decesul lui Iosif Naniescu, al cărui parcurs biografic este redat cu minuțiozitate – *Ibidem*, nr. 4488, duminică 27 ianuarie 1902, pp. 1, 2, 3. Luni și marți, 28, respectiv 29 ianuarie 1902, periodicul în cauză scrie despre „Înmormântarea mitropolitului Moldovei” – *Ibidem*, nr. 4489, pp. 1, 3 și nr. 4490, p. 3 (pentru ediția de marți);

se numără terminarea construcției clădirii Mitropoliei din Iași³³, precum și cumpărarea palatului lui Mihail Sturdza, aflat în vecinătatea Mitropoliei și înființarea, în acest local, a Seminarului Veniamin³⁴. Cu privire la finalizarea clădirii mitropoliei începută de către Veniamin Costache, Iosif Naniescu a făcut demersuri importante pentru împodobirea noii construcții cu obiecte religioase de valoare, aduse din străinătate. Din acest punct de vedere, mitropolitul Moldovei s-a adresat ministrului român la Paris, Vasile Alecsandri, în 1886, cu dorința ca acesta să se intereseze asupra fabricării unor odoare și veșminte necesare clădirii recent finalizatei mitropolii. Alecsandri a răspuns mitropolitului moldovean recomandându-i artiști care puteau realiza obiectele religioase necesare la Iași. Trebuie precizat că această corespondență, pusă în valoare de către G. Cocora, relevă faptul că între cei doi intelectuali nu a existat o prietenie cultivată de-a lungul anilor³⁵.

Concomitent cu activitatea depusă pentru restaurarea și împodobirea mitropoliei ieșene, Iosif Naniescu s-a ocupat de apariția „Revistei teologice”, publicație tipărită săptămânal (ziua de apariție era duminica), la

tot în acest ultim nr. apar speculațiile privitoare la urmașul lui Iosif Naniescu în scaunul de mitropolit. Miercuri și joi, 30, 31 ianuarie 1902, același ziar oferă cititorilor săi date despre „Testamentul” mitropolitului decedat, precum și textul propriu-zis al acestui document – *Ibidem*, nr. 4491, p. 2; nr. 4492, pp. 1-2.

Cu privire la desfășurarea ceremoniei de înmormântare, vezi articolele din presă, mai sus citate, dar și C. I. Știubeiu, ec. stavrofor, „Dare de seamă despre trecerea din viață și înmormântarea fericitului întru amintire Mitropolitul Moldovei și Sucevei D. D. Iosif Naniescu”, în *BOR*, anul XXV, nr. XI, februarie 1901-1902, pp. 1140-1148. Anexele acestei dări de seamă (*Ibidem*, pp. 1149-1168) cuprind corespondența dintre prim-ministrul D. Sturdza și I. Știubei, privitoare la starea de sănătate a mitropolitului în ultimele zile ale vieții, programul înmormântării ierarhului, telegrame de condoleanțe sosite la mitropolie după decesul arhierelui, precum și discursurile rostite la înmormântare de către Spiru Haret (pp. 1157-1158), Constantin B. Penescu, primarul orașului Iași (pp. 1159-1160), Constantin Erbiceanu, delegat al Academiei Române (pp. 1160-1164) și P. Savin, directorul Seminarului din Iași (pp. 1164-1168).

³³ Cu ocazia sfințirii acestui locaș de cult, la 23 aprilie 1887, mitropolitul Iosif a adresat participanților la eveniment un *Cuvânt făcut de Înalt prea Sănitul arhiepiscop Mitropolit Moldovei și Sucevei și exarch plaiurilor D.D. Iosif Naniescu cu ocaziunea sfințirii bisericii celei mari, Catedrala Mitropoliei din Iași*; textul acestei cuvântări a fost publicat la Iași, în 1887 (30 pagini); trebuie amintit că sfințirea catedralei s-a făcut în prezența regelui României Carol I și „a soției sale, Elisabeta Doamna și Regina”.

³⁴ „Scurta cuvântare zisă de Î.P.S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei D.D. Iosif Naniescu în ziua de 20 mai 1891, cu ocazia punerii pietrei de temelie la noul edificiu al Seminarului Veniamin ce se construiește acum din nou lângă Mitropolie în Iași” a fost tipărită în *BOR*, XV, 1891-1892, 4, pp. 289-297 – Ierom. Marcu Petcu alții, *op. cit.*, p. 329.

³⁵ Pr. G. Cocora a publicat această corespondență, mai precis o scrisoare trimisă de Iosif Naniescu ministrului român la 29 iunie 1886, precum și alte două, reprezentând răspunsurile lui Alecsandri, expediate, primul din Paris la 12/24 mai 1886, iar celălalt la 10/22 iulie 1886, din localitatea Aix-les-Baines, din Franța – vezi Gabriel Cocora, „Din corespondența mitropolitului Iosif Naniescu cu Vasile Alecsandri”, pp. 512-513.

Iași, între 1883 și 1887, directorii acesteia fiind Constantin Erbiceanu³⁶ și Dragomir Demetrescu, profesori de teologie la Seminarul Socola. De asemenea, în 1883 a făcut parte, alături de Calinic Miclescu (1822-1886) – Mitropolitul Primat al României și de Melchisedec Ștefănescu (1823-1892)

³⁶ Iată cum își amintește Constantin Erbiceanu întâlnirea cu marele ierarh: „Mitropolitul Iosif Naniescu aflându-se pe la 1882 într-o situație politică dificilă, și apărând un jurnal – *Deșteptarea* – la Iași, contra sa, m-a chemat și mi-a propus mie și d-lui Dragomir Demetrescu, ca să scoatem un jurnal bisericesc cu scop de a-l apăra” – Constantin Erbiceanu, *Viața mea scrisă de mine după cât mi-am putut aduce aminte*, tipărită de iconom Ilie Teodorescu, București, 1913, p. 15. Potrivit aceluiași memorialist, mitropolitul s-a angajat să susțină material noua publicație. Erbiceanu consideră că tinerețea sa și vigoarea caracteristică acestei perioade au fost elemente definitorii pentru reușita acestui proiect editorial. Deși din punct de vedere financiar, conform amintirilor lui Erbiceanu, nu au existat avantaje, din punct de vedere moral, profesorul de la Seminarul ieșean mărturisea, peste ani: „m-am folosit foarte mult [pentru că] m-am afirmat” (*Ibidem*, p. 16). Așadar, apropierea de mitropolitul Moldovei a reprezentat elementul decisiv pentru activități care aveau să-i aducă profesorului ieșean consacrarea (Leonidas Rados, „Un deschizător de drumuri în studiile neogrecești: Constantin Erbiceanu (1838-1913)”, în *Cronica*, serie nouă, anul XXXV, nr. 6, iunie 2000, p. 24). Mai mult, grație acestei colaborări, Erbiceanu a putut să descopere și să valorifice manuscrisele grecești păstrate în beciurile mitropoliei ieșene: „cât mă privește pe mine, această epocă (1882-1886) mi-a făcut cel mai mare bine, și mi-a ridicat mult meritul meu, puțin cunoscut până atunci. Până la această dată scrisesem puțin, [apoi] m-am afirmat ca bun predicator, ținând predici în mitropolie și la sărbători școlare (...). Eu cunoșteam, ba chiar văzusem, ca ieșan, ce comori literare conțineau beciurile Mitropoliei, pe lângă marele număr de documente ce erau în lăzile închise, din arhiva Mitropoliei (...). Având acum nevoie de material interesant pentru *Revista teologică*, am rugat atunci pe Î. Prea Sf. Mitropolit să-mi dea mână liberă de a le cerceta și studia. Î. Prea Sf. Sa cu multă plăcere mi-a acordat cererea mea” (*Ibidem*). Meritul cercetării manuscriselor grecești este cu atât mai mare cu cât, așa cum scria Erbiceanu însuși, „percepția colectivă a românilor față de greci era o simbioză între sentimentul urii și disprețului” (*Ibidem*, p. 17). Pe de altă parte, starea avansată de degradare a unor manuscrise a permis salvarea acestora la timp, precum și restaurarea altora „... luam un număr de manuscrise spre a le studia. Le-am găsit într-o stare deplorabilă: unele mai putrede, altele mucedec, altele pătate, murdărite, pentru că asupra lor se arunca tot gunoiul ce se strângea în acel beci. În starea aceasta găsim-le, le transportam acasă, le puneam în jurul sobei, le uscăm și apoi le studiam” (*Ibidem*); pentru o biografie concisă a lui Constantin Erbiceanu, poate fi consultat articolul semnat de Manole Petre, „Constantin Erbiceanu (1838-1913)”, în *MMS*, anul XXXVI, nr. 3-4, martie-aprilie 1960, pp. 248-254.

Privitor la meritul mitropolitului Iosif în apariția și răspândirea *Revistei teologice*, merită amintită o scrisoare, needitată, expediată de ierarhul ieșean (la 3 aprilie 1883) episcopului Melchisedec Ștefănescu, din care citez un fragment: „Cu ajutorul lui Dumnezeu am făcut să apară aici în Iași un ziar – săptămânal religios, intitulat: *Revista Teologică*; primul număr al acestui ziar a apărut la 25 a trecutei luni martie în ziua sărbătoarei Bunei-Vestiri a Maicei Domnului, și am zis Domnilor redactori să trimită și Frăției-Voastre până la 15 exemplare în scopul de a se distribui la persoanele cari ar dori să cetească acest ziar eminentemente religios. Prin aceasta, cu onoare Vă rugăm, Prea Sfințiți, să binevoiți a da concursul Frăției-Voastre de a recomanda acest ziar persoanelor atât laice cât și eclesiastice, cari veți crede de cuviință și cari ar dori a se prenumera ca abonați, binevoind a face ca, aceia cari vor primi a se abona, să se adreseze la Redacțiunea *Revistei Teologice* în curtea acestei Sfinte Mitropolii – Arh. BCU Iași – Arh. Melchisedec, dosarul I, nr. 15.

– episcopul Romanului, din comisia Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru studierea ierarhiei și instituției sinodale din Biserica Ortodoxă Română. Studiul final, sub formă de raport, întemeiat pe solide referințe scripturistice și patristice, a fost publicat în același an – 1883³⁷.

Un rol major l-a avut mitropolitul Iosif în contextul activităților prilejuite de Războiul de Independență a României, când a susținut financiar Crucea Roșie, donând acestei organizații 1000 de lei. De asemenea, a sprijinit „Comitetul Doamnelor” din Iași, prin delegarea unor călugărițe de la mănăstirile Agapia și Văratec ca îngrijitoare în spitalele de răniți și a încurajat prin pastorale trimise preoților și monahilor strângerea de fonduri necesare îngrijirii bolnavilor³⁸. La data de 11 aprilie 1877, țarul Alexandru al II-lea a venit pentru a inspecta armata rusă până la Ungheni. Cu această ocazie, el a fost întâmpinat de o delegație românească, condusă de către mitropolitul Iosif. O lună mai târziu sosea la București fratele țarului, ducele Nicolae. Printre membrii Sfântului Sinod care l-au întâmpinat în gara din București s-a aflat și mitropolitul Moldovei³⁹.

În anul 1900, cu ocazia marcării jubileului – 25 de ani de păstorie a mitropolitului Iosif, s-au bătut medalii, una dintre acestea fiind identificată de către Iustin Gașpar, în 1974, în satul Buhalnița, județul Iași⁴⁰. De asemenea, tot cu ocazia jubileului din 1900, s-a tipărit în cinstea mitropolitului Moldovei și Sucevei un volum omagial, în care este redat, cu minuțiozitate, programul acestei sărbători, precum și discursurile rostite cu această ocazie⁴¹. Mitropolitul Iosif a fost comemorat în cadrul mitropoliei ieșene la data de 18 mai 1952, atunci când s-au împlinit 50 de ani de la

³⁷ D. D. Calinic, Primatul României, D. D. Iosif, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, D. Melchisedek, Episcop de Roman, *Studiu despre ierarhia și instituțiunea sinodală în Biserica Ortodoxă a Răsăritului în genere și despre ierarhia și instituțiunea sinodală în Biserica Ortodoxă Română în specialu*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1883, 75 p.

³⁸ Mircea Păcurariu, „90 de ani de la proclamarea independenței de stat a României”, în *BOR*, anul LXXXV, nr. 5-6, mai-iunie 1967, pp. 611-613; Idem, *Dicționarul teologilor*, p. 327.

³⁹ Idem, „90 de ani de la proclamarea independenței”, p. 606.

⁴⁰ Prot. Iustin Gașpar, „Vestigii din trecut la Buhalnița, jud. Iași”, p. 640.

⁴¹ *Jubileul de 25 de ani de arhipăstorie a Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Moldovei și Sucevei, exarh plaiurilor D.D. Iosif al II-lea Naniescu, serbat la Iași în ziua de 6 iuliu, anul 1900*, Iași, Tipografia „Dacia”, 1901, 94 p.; tot cu această ocazie au mai fost tipărite o serie de articole în presă: „Serbarea jubileului de 25 de ani de Mitropolit al Moldovei și Sucevei a D. D. Iosif Naniescu. Schiță biografică”, apărut în *Consolatorul*, III, 1900, 5-6, pp. 66-67; „Cronică bisericească. Jubileul Î.P.S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei Iosif Naniescu”, în *BOR*, XXIV, 1900-1901, 3, p. 329; D., „Aniversarea a 25 de ani de arhipăstorie pe scaunul Sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei a Î.P.S. Mitropolit Iosif Naniescu”, în *BOR*, XXIV, 1900-1901, 5, pp. 361-401 – Ierom. Marcu Petcu et alii, *op. cit.*, p. 330.

moartea sa, ocazie cu care pr. Constantin Nonea a rostit un cuvânt festiv în ședința adunării eparhiale, prezidată de mitropolitul Sebastian⁴². De asemenea, figura sa a fost evocată de către Mitropolitul Teoctist al Moldovei atunci când s-au împlinit 80 de ani de când a trecut la cele veșnice⁴³.

Deși în scris Mitropolitul Iosif nu a lăsat o solidă operă teologică, biobibliografia sa, realizată în 1982 de către Iustin Gașpar, scoate în evidență amănunte interesante care trebuie precizate. Astfel, mitropolitul Iosif a tipărit un număr de șapte lucrări, cincisprezece scrisori-pastorale și douăzeci și șapte de cuvântări⁴⁴. Activitatea culturală a lui Iosif Naniescu începe înainte de a fi ales arhiepiscop și continuă întreaga sa viață. Astfel, la 15 aprilie 1847, pe când era elev la Colegiul Sf. Sava din București, a rostit o frumoasă cuvântare cu ocazia înmormântării profesorului Constantin Moroi. Textul acestei cuvântări va fi publicat în 1892⁴⁵. De asemenea, la 5 septembrie 1857, în calitate de protosinghel și egumen al schitului Găiseni, Iosif Naniescu ține, în prezența Mitropolitului Nifon și a prințului Alexandru Dimitrie Ghika, caimacan al Țării Românești, un „Kuvînt zisu la sfințirea Bisericii Monastirii Tîrșorul Nou din județul Prahova”, care va fi publicat în tipografia „Ferdinand” din București, în același an⁴⁶. Ceva mai târziu, în 1863, cu ocazia înmormântării Catincăi Bolintineanu, sora cunoscutului poet, arhimandritul Iosif va oficia slujba de înmormântare. Tot el este cel care ține cuvântarea, pe care o va publica în *Buciumul* din 20 iunie 1863⁴⁷. Predicile mitropolitului Iosif au fost caracterizate ca fiind „realiste, bazate pe Sfânta Scriptură și pe Sfinții Părinți, adânc înrădăcinate în problemele vieții, exemple grăitoare despre cum trebuie să fie o

---

⁴² Textul cuvântării a fost tipărit – vezi Pr. Constantin Nonea, „Comemorarea Mitropolitului Iosif Naniescu, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la moartea sa. Cuvânt festiv ținut în Ședința Adunării Eparhiale la 18 mai 1952”, în *MMS*, anul XXVIII, nr. 4-6, aprilie – iunie 1952, pp. 39-49; fragmente din textul pr. C. Nonea au fost tipărite și în revista Patriarhiei Române – vezi „Comemorarea Mitropolitului Iosif Naniescu cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la moartea sa”, în *BOR*, anul LXX, nr. 9-10/ 1952, pp. 575-578. Sebastian Barbu Bucur, în *op. cit.*, p. 185, precizează, greșit, că mitropolitul Moldovei a fost comemorat de către Constantin Nonea, consilier cultural al Mitropoliei din Iași, în 1852! Este, cel mai probabil, o eroare de tipar.

⁴³ Teoctist, Arhiepiscop și Mitropolit, „Mitropolitul Iosif Naniescu – 80 de ani de la mutarea sa către Domnul (15 iulie 1818 – 26 ianuarie 1902)”, în *MMS*, anul LVIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1982, pp. 48-52 (textul cuprinde și cunoscutul portret al mitropolitului Iosif, realizat de Octav Băncilă).

⁴⁴ Pr. Iustin Gașpar, „Biobibliografie a Mitropolitului Iosif”, pp. 356-361.

⁴⁵ Constantin C. Angelescu, *op. cit.*, pp. 53-54.

⁴⁶ Protosinghel Iosif Naniescu, *Kuvînt zisu la sfințirea Bisericii Monastirii Tîrșorul Nou din județul Prahova*, Bukurești, 1857 (14 p.); textul predicii este publicat în alfabet de tranziție. Exemplarul aflat la Biblioteca Centrală a Universității din Iași păstrează la pagina de gardă a acestei lucrări o șampilă cu următorul cuprins: *Biblioteca Mitropolitului Moldovei și Sucevei Iosif Naniescu, dăruită Academiei Române în 1894*.

⁴⁷ Constantin C. Angelescu, *op. cit.*, p. 55, nota 12.

cuvântare”⁴⁸. De asemenea, în 1861, Iosif Naniescu, stareț pe atunci al Mănăstirii Șerbăneștii Morunglavului, din județul Vâlcea, publică în „Revista Carpaților” studiul *Despre mormântul lui Stroe Buzescu*⁴⁹. În 1888, Mitropolitul Iosif publica *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nifon, patriarhul Țarigradului, care a strălucit între multe patemi și ispite în Țarigrad și Țara Muntenescă. Scrisă de Gavriil Protul, adecă mai marele Sfetagorei*⁵⁰. Tot în perioada păstoririi la Iași vede lumina tiparului un material despre istoria de început a seminariilor din Țările Române⁵¹, iar în iulie 1891 ține un impresionant discurs cu ocazia înmormântării lui Mihail Kogălniceanu⁵².

Se observă că mitropolitul Moldovei și Sucevei a fost o personalitate longevivă, fiind contemporan cu cele mai importante evenimente ale României moderne. A fost constant preocupat de problemele timpului său, fie ele teologice ori sociale. Datorită acestor motive, s-a emis încă de acum câteva decenii ipoteza potrivit căreia mitropolitul Iosif Naniescu trebuie considerat „sfântul lui Dumnezeu”⁵³, fapt care deși nu a condus spre o canonizare oficială, va deveni (nu am nicio îndoială), mai devreme sau mai târziu, certitudine.

Dincolo de toate acestea, arhiepiscopul Iosif a fost un mare colecționar de carte, în special manuscrise de mare valoare, documente istorice ori lucrări de specialitate. Biblioteca sa a fost considerată una din cele mai mari

---

⁴⁸ Nicușor Beldiman, „Slujirea omiletică a Mitropolitului Iosif Naniescu”, în *Revista Ortodoxă*, seria a II-a, anul 3, nr. 22/ noiembrie 2009, p. 10.

⁴⁹ Constantin C. Angelescu, *op. cit.*, p. 54.

⁵⁰ Iosif Naniescu, *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nifon, patriarhul Țarigradului*, corectată la tipar de Constantin Erbiceanu, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1888; textul reproduce manuscrisul aparținând mitropolitului Iosif, scris de către ieromonahul Ioan de la Bistrița, în anul 1682. Cuprinsul manuscrisului este redat atât cu litere chirilice, cât și latine. Cunoscută în literatura de specialitate drept ediția Naniescu-Erbiceanu, *Viața Sfântului Nifon* mai fusese publicată anterior, într-o altă variantă, de către Bogdan Petriceicu Hașdeu – Diacon Dr. Nic. M. Popescu, „Nifon II Patriarhul Constantinopolului”, în *Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice*, seria II, tom XXXVI, 1913-1914, pp. 741-742.

⁵¹ Iosif Naniescu, *Istoricul pe scurt al seminariilor în România, atât în Moldova cât și în Țara Românească propriu-zisă sau Valahie*, București, Tipografia „Cărților bisericești”, 1893, 22 p.

⁵² Vezi, pentru aceasta, Iosif Naniescu, *Discurs rostit de Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Moldovei și Sucevei, în catedrala S-tei Mitropolii [a] Moldovei și Sucevei din Iași, în ziua de 3 iulie 1891, la înmormântarea marelui bărbat de stat Mihail Kogălniceanu*, București, Tipografia „Cărților bisericești”, 1892, 7 p.; discursul a fost publicat și de către Vasile Vasilache, în *op. cit.*, pp. 183-189.

⁵³ După câte știu, această idee a fost exprimată pentru prima oară în scris de către ucenicul mitropolitului Iosif, devenit ulterior patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Nicodim Munteanu a afirmat acest lucru și în *Prefața* pe care a scris-o la monografia lui Vasile Vasilache; Iustin Gașpar, „Sfântul Iosif Naniescu”, p. 114.

biblioteci personale din Moldova vremii sale⁵⁴. Manuscrisele și cărțile, care constituiau cea mai mare avere a Mitropolitului Iosif, au fost donate, prin testament (vezi anexa V) Academiei Române⁵⁵. O parte din biblioteca înaltului ierarh a ajuns în depozitele Academiei înainte de moartea sa. Cu toate acestea, ideea potrivit căreia Academia l-a ales membru de onoare datorită acestei donații nu poate fi susținută, așa cum s-a spus⁵⁶, întrucât arhierul Iosif intră în rândul academicienilor la 16 aprilie 1888⁵⁷, iar cele mai consistente donații vor fi făcute începând cu 1894. Așa cum s-a observat, în biblioteca mitropolitului se găseau autori preromantici și romantici, francezi, italieni sau englezi, romane istorice, dicționare și enciclopedii, cărți din literaturile română, franceză sau engleză, lucrări de istorie, de teologie și filosofie, cu caracter economic, manuale școlare ș.a. Singurul studiu care valorifică unul din inventarele bibliotecii mitropolitului Iosif, inventar aflat la Biblioteca Academiei Române (este vorba despre ms. rom. nr. 4409, intitulat *Librărie și altele, 1843-1867*) a fost scris de către Petre Costinescu și Florin Marinescu, în 1972. Așa cum relevă și titlul studiului amintit, autorii citați urmăresc, în special, identificarea cărților rare aflate în biblioteca mitropolitului Iosif, publicarea și valorificarea inventarului în cauză având concluzii surprinzătoare din punct de vedere al numărului și varietatea lucrărilor rare pe care mitropolitul Iosif le-a avut în biblioteca sa personală. Pe de altă parte, știut fiind că „inventarul bibliotecii este și oglinda profilului intelectual al posesorului ei”⁵⁸, cred că din acest punct de vedere utilitatea demersului de față constă în creionarea unei imagini cât mai apropiate de realitate a acestui ierarh român din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

---

⁵⁴ Virginia Isac, „Biblioteci personale în Moldova în secolul al XIX-lea”, în *Revista arhivelor*, anul XII, nr. 1/ 1969, p. 60; studiul se concentrează asupra descrierii principalelor biblioteci personale din Moldova veacului XIX, aparținând lui Mihail Sturdza (acesta donează, în 1839, 600 de volume pentru începutul Bibliotecii publice din Iași), Ion Balș (numărul volumelor din biblioteca sa era de 1815), familiei Rosetti Roznovanu de la Stâncă (o bibliotecă de circa 7000 volume), Vasile Adamachi (inventarul întocmit la moartea sa, în 1892, cuprinde 1126 de volume, lăsate prin testament Bibliotecii Universității din Iași), Varlaam Răileanu Craioveanu (director al Seminarului „Veniamin Costache” din Iași) ș.a.

⁵⁵ V. Dudu, „Mitropolitul Moldovei Iosif al II-lea Naniescu și Academia Română”, extras din revista *Mitropolia Moldovei*, anul XVI, nr. 11, noiembrie 1940, p. 4 (în *MMS* articolul este cuprins între paginile 595-598).

⁵⁶ Petre Costinescu, Florin Marinescu, *op. cit.*, p. 67.

⁵⁷ Dr. Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. Dicționar*, ediția a III-a revăzută și adăugită, cu un cuvânt înainte de academician Eugen Simion, București, Editura Enciclopedică/ Editura Academiei Române, 2003, p. 569.

⁵⁸ Ștefan Lemny, *Cantemireștii. Căminul european al unei familii princiare europene din secolul al XVIII-lea*, prefață de Emmanuel Le Roy Ladurie, traducere de Magda Jeanrenaud, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 389.

La Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, filiala Iași, se află la fondul „Manuscrise”, dosarul nr. 1637, un manuscris intitulat „Listă de cărțile donate pentru Biblioteca Academiei Române de Î.P.S.S. Mitropolitul Moldovei și Sucevei Iosif Naniescu în novembre 1900”. Nevalorificat, după câte știu, până acum, acest manuscris, inedit deci, cuprinde inventarele cărților donate Bibliotecii Academiei de către Mitropolitul Iosif. Demn de interes este faptul că *aici sunt legate împreună nu mai puțin de cinci inventare, alcătuite la intervale separate de timp*. Aceste manuscrise relevă faptul că biblioteca Mitropolitului Moldovei și Sucevei nu a intrat toată în același timp în depozitele Academiei, donația cunoscând o serie de etape, cuprinse cronologic între 26 februarie 1894 și noiembrie 1900. Nu există nicio îndoială că în afara acestor inventare mai există și altele. Cel valorificat de către Petre Costinescu și Florin Marinescu este doar unul dintre ele. Să nu uităm că o parte din biblioteca mitropolitului a ajuns la BAR abia după 26 ianuarie 1902, atunci când Iosif Naniescu a încetat din viață. Prin urmare, la Biblioteca Academiei trebuie să existe cel puțin un inventar întocmit după moartea mitropolitului și, poate altele, alcătuite în timpul vieții sale, care nu corespund cu cele aflate la Arhivele Statului din Iași. În continuare, se impun câteva observații asupra inventarelor care alcătuiesc manuscrisul românesc nr. 1637.

O primă donație a fost făcută de mitropolitul Iosif Naniescu Bibliotecii Academiei Române la data de 26 februarie 1894, așa cum arată procesul-verbal încheiat în această zi: *Astăzi, 26 februarie am înaintat 780 volume din bib. Î. P. S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei D.D. Iosif Naniescu dăruită Academiei Române, de primirea căror cărți am cerut quitanță D-lui Bianu. Cărțile s-au trimis în patru căruțe, însoțite de Domnii Codescu și Hodoș am ploieși la Academiei – Buc. 26 feb. 1894. Drag. Demetrescu*⁵⁹. Așadar, cu ocazia primului transport efectuat au intrat în colecțiile **BAR** 780 de volume. Varietatea lucrărilor donate la această dată atrage atenția. Astfel, printre cele 780 de volume se aflau cărți în limba latină, din secolele XVI-XVIII: Flacius [Mathias], *Novum Testamentum*, Francfort, 1659; Tomassino [Ludovicus], *Ecclesiae disciplinae*, Paris, 1691; Sionita [Gabriel] et Scialac [Victor], *Liber psalmorum*, text arab și latin; Augustinus (Aurelius), *Opera*. Basilea per Ambrosium et Aurelium Frobenios fratres, 1569, 10 tomuri; Michael (Heinrich), *Biblica hebraica*, Halae Magdeburgicae, 1780; Alexander Natalis (1639-1724), *Theologia*, Veneția, 1783; Dionysos (Areopagitus), *Opera*; Arianus, *De expeditioane Alex. Magni*, 1575; St. Ambrosius, *Opera omnia*. Basilea, 1527; Spencer (Ioannis), *De legibus, Hebraeorum ritualibus*, 1732; Tertulianus et Arnobius, *Opera*, Paris, 1580; St. Gregorius, *Opera*. Basilea, 1664;

⁵⁹ SJAN Iași, Fond Manuscrise, dosarul nr. 1637, f. 3.

Schultens (Albertus), *Vita et res gestae Sultani Saladini* (text arab și latin), 1792 (?) ș.a. De asemenea, tot din această primă donație fac parte cărți în limba greacă, din aceeași perioadă, lucrări ale unor cunoscuți părinți ai Bisericii (Augustin, Eusebiu din Caesarea, Sf. Grigorie din Nazianz, Dionisie Areopagitul, Sf. Ambrozie, Origen, Ioan Damaschin), istorici și filosofi ai Antichității clasice și târzii: Procopius, Theophilactus, Joseph Flavius (*Histoire de Juifs*, Amsterdam, 1681), Aristotel (*De movibus*, Paris, 1560), Hipocrate, Plutarh, Strabon (*Rerum geographicarum*), Cicero (este vorba despre o ediție din *Epistole ad Atticum*, 1581), Herodot (*Opere*, text grec și latin, London, 1679), ori opere ale unor învățați ai lumii renescentiste, precum Erasmus din Rotterdam. Nu puține sunt cărțile în limba franceză: *Dicționar universal al limbii franceze*, Paris, 1869; o altă ediție a aceluiași dicționar, mai veche, din 1861; J. Milton, *Le paradis perdu*, traducere în franceză de către Chateaubriand, Paris, 1881, *Istoria papilor* (Paris, 1857-1865), *Istoria medicinei* (Paris, 1632-1646), *Istoria Rusiei* (Paris, 1783-1785), D'Herbelot (*Bibliothèque orientale*, Maestricht, 1776; o altă ediție a aceleiași lucrări, editată la Paris, în 1697), Grancolas, (*Les catecheses de St. Cyrille de Jerusalem*, Paris, 1715), Jacolliot (*La Bible dans l'Inde*, Paris, 1873), G. Vaperean (*Dictionnaire des contemporains*, Paris, 1870; *Dictionnaire des litteratures*, Paris, 1876). În acest inventar mai sunt trecute lucrări aparținând lui Cristofor Cellarius (*Horae samaritanae*, Francfort et Jena, 1705), Alexander Natalis, (*Historia ecclesiastica*, Veneția, 1776), St. Paulinus, (*Opera*, Veneția, 1737), Hus Ioannes et Hyeronimus Pragensis (*Historia*, 1558), Joan Milius (*Novum Testamentum*, text grec cu prolegomene, Lipsia, 1723), St. Cyrilus (*Opera omnia*, Veneția, 1763), Eusebius Cesariensis, Athanasius, Cosma Aegiptius (*Collectio Nova Patrum et Scriptorum graecorum*, Paris, 1706, text grec și latin), Clement Alexandrinus (*Opera omnia*, Paris 1641, text grec și latin), Eusebius Pamphilius (*Chronicorum Canonum Libri*, Mediolanum, 1818; *Chronicum Pripartitum*, partea I, Veneția, 1818), Theophilactus (*Opera omnia*, Veneția, 1754, text grec și latin), Fabricius (*Bibliotheca latina*, Hamburg, 1721-1722; *Codex apocryphus Novi Testamenti*, Hamburg, 1719, *Codex pseudoepigraphus Veteris Testamenti*, Hamburg, 1722), Francisci Fabricii (*Fides Christiana*, Lugduni, 1730) ș.a.

Al doilea transport cuprindea 1760 volume⁶⁰. El a fost realizat la 12 martie 1894. Procesul-verbal încheiat cu această ocazie este următorul: *12 martie 1894. Astăzi am expediat D-lui Bianu la academie 1760 cărți în trei căruțe, așa în cât acest al II-lea transport cu cele 780 deja trimise se urcă la 2540 exemplare. Drag. Demetrescu.*

---

⁶⁰ *Ibidem*, f. 38.

Aici au fost incluse mai cu seamă cărțile în limba română, ale căror autori erau contemporani cu mitropolitul, fapt ce denotă interesul acestuia pentru viața literară și intelectuală a timpului său: Gr. M. Sturdza, *Amendamentele propuse la comisia centrală*, Iași, 1861; *Legiuire pentru proprietarii de moșii*, București, 1862; *Condica militară pentru straja pământescă a Moldovei*, Iași, 1862; *Instrucții pentru ispravnici*, Iași, 1835; C. Marcovici, *Regulamentul judecătoresc*, București, 1839; Ghenadie [de la] Râmnic, *Iconografie românească*, 1891; *Așezământ pentru ocnă*, Iași, 1857; *Legiuri de la 1834-1841*, Iași, 1842; *Condica criminală*, Iași, 1838; Macarie [Bulgacov al Moscovei], *Introducere în teologia ortodoxă*, tradusă de D. D. Calinic, București, 1885; B. Boerescu, două ediții din *Codicele românesc*, București, 1865, 1873; Constantin Erbiceanu, *Viața și activitatea P. S. Filaret Scriban*, București, 1892; *Idef[e]a asupra stării Instrucției publice*, București, 1870; Vasile Conta, *Metafizică materialistă*, Iași, 1879; Gavril Munteanu, *Carte de lectură*, Craiova, 1884; Dimitrie Bolintineanu, *Călătorii la Ierusalim și în Egipt*, București, 1867; V. Zapa, *Trântorul*, text grec și latin, București, 1847. De asemenea, se găsesc lucrări ale unor cunoscuți intelectuali români, precum Gh. Asachi, A. C. Cuza, I. Văcărescu, Theodor T. Burada, Petre P. Carp, Manolache Kostache Epureanu, Cesar Boliak, Costache Negruzzi, Ioan Heliade Rădulescu, Titu Maiorescu, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Antioh Cantemir, D. Lazăr, August Treboniu Laurian, Gr. Alexandrescu, Nicolae Istrati, C. A. Rosetti, Gh. Șincai, V. A. Urechia, Episcopul Melchisedec Ștefănescu, I. Văcărescu, Gh. Ghibănescu, Ion Ionescu de la Brad, G. Săulescu, Kostachi Karagiali, B. P. Hasdeu, G. Sion, C. D. Aricescu, D. Brătianu, P. Poenaru, cele mai multe în limba română și greacă. Nu lipsesc nici volumele în franceză (Richelieu, *Testament politique du cardinal de...*, Amsterdam, 1698) ori cele scrise cu caractere chirilice sau în limba latină: Anonymus, *Historia Hungarica*, Canovia, 1772; Georgius, *De officiis*, Paris, 1625; Haselbauer, *Fundamenta grammatica*, Praga, 1772; Aesopus, *Fabulae*, text grec-latin, Veneția, 1709; Plato, *Dialogi*, IV, text grec, Viena, 1784; G. Demeter, *Grammatica graeca-latina*, Viena, 1785). Lucrările sunt înregistrate pe secțiuni, în funcție de limba în care au fost scrise sau de domeniul căruia aparțin (de exemplu, *Politice*).

Al treilea transport a fost trimis la 24 martie 1894 și cuprindea 560 de volume. Cărțile au fost expediate într-o singură căruță. Cu tot cu volumele donate la această dată, notează cel care a întocmit procesul-verbal, din biblioteca mitropolitului Iosif au fost dăruite Bibliotecii Academiei Române, în total, 3100 de volume. Procesul-verbal încheiat acum este următorul: *1894, Martie 24/ Astăzi am expediat D-lui Bianu la Academie 560 (cinci sute șesezeci) volume, al treilea transport care cu cele 2 transporturi de mai'nainte, fac în total suma de 3100 (trei mii una sută)*

*volume trimise – Drag. Demetrescu*⁶¹. Majoritatea volumelor donate acum sunt în limbile română și greacă⁶². Autorii cărților în limba română sunt, în general, personalități care au trăit în secolul al XIX-lea, ca tematică generală predominând literatura și teologia.

Un an mai târziu, la 24 martie 1895 s-a efectuat **al patrulea transport**, care cuprindea 2600 de volume, care au încăput în trei căruțe. Unul dintre inventare a fost realizat o lună mai târziu, la 19 aprilie 1895, așa cum aflăm de pe prima pagină a acestuia. Conținutul procesului-verbal este următorul: *Astăzi, 24 martie 1895 s'a trimis Academiei Române un transport de cărți din biblioteca Î. P. S. Mitr. al Mold. și Sucevei D. D. Iosif Naniescu. Numărul volumelor a fost de 2600 adică două mii șese sute bucăți, transportate în trei căruțe, rămânând ca Dl. Bianu, secretarul Academiei să'mi trimită квитанța cuvenită de primirea lor spre a o da Înalt Prea Sf. Donator./ Dl. Drag Demetrescu. P. S. Numele cărților trimise sunt consemnate în alăturatele două caete./ Drag. Două zile mai târziu, același personaj a scris, utilizând o cerneală de altă culoare, următoarea însemnare: 26 martie 95/ Astăzi am primit квитанța mai sus amintită pe care am dat'o Înalt Prea Sf. Mitropolit./ Drag Demetrescu*⁶³. Cu privire la numărul exact al lucrărilor donate în această perioadă trebuie făcute câteva precizări: cărțile au fost inventariate în martie, respectiv aprilie 1895, de cel puțin două persoane, în acest fel explicându-se existența mai multor liste cu volumele donate. Așa cum reiese din totalul numărului de cărți al fiecărui inventar în parte, se pare că cifra reală a publicațiilor donate la această dată depășește 2850 de lucrări, fără a lua în calcul cele 475 de broșuri în română, franceză sau greacă, cele 42 de plicuri cu documente, ori alte 193 manuscrise din arhiva personală a mitropolitului.

Majoritatea cărților donate în martie-aprilie 1895 sunt din secolele XVI-XIX, predominând cele în limba română și aferente teologiei. De asemenea, un număr însemnat din cărțile trimise acum aparțin scriitorilor antici: Homer (o ediție franțuzească), Plutarh, Demostene, Euripide, Platon,

---

⁶¹ *Ibidem*, f. 82.

⁶² Un inventar privitor la manuscrisele grecești păstrate la Biblioteca Academiei Române din București (în continuare se va cita BAR), realizat în anul 1909 de către Constantin Litzica, relevă faptul că din cele 830 de manuscrise grecești aflate în posesia BAR, un număr de 71 dintre acestea provin din biblioteca personală a Mitropolitului Iosif Naniescu; este vorba despre numerele aflate în catalog la poziția 15, 22, 220, 237, 253, 285, 300, 302, 303, 319, 352, 355, 390, 394, 396, 409, 413, 414, 418, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 492, 493, 498, 499, 513, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 546, 547, 548, 551, 552, 553, 554, 569, 579, 588, 620, 636, 642, 692, 698, 740, 744, 754, 755, 763, 790, 792, 793, 794 – Constantin Litzica, *Catalogul manuscriselor grecești*, București, Editura Academiei Române, 1909, *passim*; trebuie precizat că majoritatea din cele 71 de manuscrise datează din secolele XVIII-XIX.

⁶³ SJAN Iași, Fond Manuscrise, dosarul nr. 1637, f. 96.

Sofocle, Eschil, Xenofon, Isocrate, Esop, Theocrit, Cicero, Horațiu, Vergilius, Tucidide. Alte lucrări valoroase: *Cazanii* (Râmnic⁶⁴, 1748), *Arhieraticon* (Blaj, 1777), *Noul Testament* (Bălgrad, 1648), *Noul Testament* (București, 1703), *Slujba Învierii* (Iași, 1846), *Tâlcuirea Evangheliilor* (Buda, 1835), *Sfânta și D[umnezeiasca] Evanghelie întâi tipărită* (București, 1750), Petru Movilă, *Mărturisirea ortodoxă* (Neamț, 1864), *Ceaslov* (Neamț, 1833), Mihail Kogălniceanu, *Letopisețele Țării Moldovii* (Iași, 1852), Gheorghe Șincai, *Hronica Românilor de pe manuscrisul cumpărat de Gr. Al. Ghica* (Iași, 1853), *Dum[nezeiasca] Liturghie* (Blaj, 1775), *Sfânta Scriptură* (Pesta, 1873), *Evanghelie* (Snagov, 1697), Andrei Șaguna, *Biblia* (Sibiu, 1856-1858), *Cazanie* (Govora, 1642), *Floarea darurilor* (Brașov, 181^[7]8), Varlaam al Moldovei, *Cele 7 taine* (Iași, 1644), Antin Ivireanul, *Didahiile* (București, 1816), *Biblia* (Blaj, 1795, București, 1688), Dosoftei, *Psaltirea în versuri* (București, 1887⁶⁵), *Didahii* (Iași, 1837), A. D. Xenopol, *Teoria lui Rösler* (Iași, 1884), *Viețile Sfinților*

---

⁶⁴ Precum s-a demonstrat, tipografia de la Râmnic a deținut „locul al doilea după București, chiar înaintea tipografiei din Iași în răspândirea cărților în Moldova din secolul al XVIII-lea”. Aceeași situație este valabilă și pentru alte provincii românești (Transilvania, Banat), chiar dacă, privitor la Transilvania, autoritățile habsburgice au instituit restricții din acest punct de vedere – Dimitrie Coravu, „Aspecte ale activității de tipărire și răspândire a cărților bisericești în Transilvania, Muntenia și Moldova în secolul al XVIII-lea”, în *BOR*, anul LXXXV, nr. 11-12/1967, pp. 1219-1223.

⁶⁵ O ediție anterioară nu a fost tipărită în 1815, așa cum afirma Grigore Costăchescu, care, în lipsa actelor de stare civilă (mitrici) pentru perioada dinainte de 1832, prezenta, drept dovadă a nașterii sale la 19 martie 1819, însemnarea părintelui său (Costache Neculau) pe o „Psaltire în stihuri a lui Dosoftei”. Așa cum aprecia Virginia Isac, Costăchescu a făcut o confuzie între „Psaltirea” mitropolitului Dosoftei și „Alegere de toată psaltirea” (Mănăstirea Neamț, 1815) sau „Cele nouă cântece de psaltire”, îngrijită de mitropolitul Veniamin Costache (Iași, 1815) – Virginia Isac, „Informații bibliofile în documente de arhivă”, în *Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»*, XXXIX-XL, 2002-2003, pp. 312-313. Exemplarul tipărit la Neamț în 1815 a fost ilustrat de către Mihail Strelbițchi – Elena Chiaburu, *Carte și tipar în Țara Moldovei*, ediția a doua revăzută și adăugită, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 446. Însemnările pe cărțile religioase ale momentului nașterii copiilor erau o practică frecventă în epocă. Astfel, la 5 august 1838, atunci când a venit pe lume Constantin Erbiceanu, tatăl său, preotul Ioan Ionescu din Erbiceni a consemnat evenimentul pe un „Iubitoriu de înțelepciune, povățuit de Dumnezeuștile Scripturi” – Constantin Erbiceanu, *Viața mea scrisă de mine după cât mi-am putut aduce aminte*, p. 6. Pentru istoria cărții și a tiparului în spațiul românesc, a se vedea admirabila monografie realizată de Cornelia Papacostea-Danielopolu și Lidia Demény, *Carte și tipar în societatea românească și sud-est europeană (secolele XVII-XIX)*, București, Editura Eminescu, 1985. De asemenea, pe aceeași temă, vezi Elena Chiaburu, *op. cit., passim*; privitor la valoarea însemnărilor „pentru cunoașterea locului cărții în societatea românească, pentru istoria culturii și a unității culturale românești”, a se vedea lucrarea semnată de Marieta Adam Chiper, *Vechi însemnări românești ca izvor istoric*, București, Casa de Editură, Presă și Impresariat Silex, 1996.

(Mănăstirea Neamț⁶⁶, 1811), Ienache Văcărescu, *Observațiuni asupra gramaticii* (Viena, 1787), Misail, *Vasile Lupu* (București, 1866), Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* (Buda, 1812), George Sion, *Poesii* (București, 1857), Nicolae Bălcescu, *Magazin istoric* (București, 1845-1847), [Ioan] Albineț, *Istoria Moldovei* (Iași, 1845), *Arhiva românească* (Iași, 1841), Manolachi Drăghici, *Istoria Moldovei* (Iași, 1857), [Neofit] Scriban, *Urziri istorice* (subintitulat *Curs metodic de istorie*, Iași, 1851), *Poeta graecae* (1566), Dimitrie Dăscălescu, *Ziorile* (Iași, 1854), A. T. Laurian, *Manual de filosofie* (București, 1846) etc. Tot acum au fost donate Bibliotecii Academiei Române patru pachete conținând: I. 100 de broșuri românești cu conținut divers; II. 100 diferite „cuvinte” românești; III. 100 broșuri și „cuvinte” dintre care 28 în limba greacă și franceză; IV. 75 diferite „cuvinte” și broșuri românești⁶⁷. Tot în această perioadă au fost donate Academiei 235 de plicuri cuprinzând acte din arhiva personală a mitropolitului: corespondență, diverse documente cu privire la moșiile mitropoliei de la Iași, hrisoave sau condicile unor mănăstiri moldovenești (condica Mănăstirii Runcu, datând din 1807; condica Mănăstirii Mogoșești, 1833; Sama Mănăstirii Bogdana, 1852; Condica cu sămile Schitului Ștoboreni, 1822; Condica de zestrile Mănăstirii Slatina, 1840; Samă cu cheltuielile Mănăstirii Râșca, 1843; Catagrafie de zestrea Mănăstirii Coșula, 1841; Condica Schitului Gorovei, 1840 ș.a.).

În noiembrie 1900, mitropolitul Moldovei face încă o donație Academiei Române: prima parte a inventarului realizat cu această ocazie cuprinde un nr. de 170 de volume și broșuri, iar cea de-a doua 250.

Din inventarele prezentate aici și păstrate la Arhivele Naționale din Iași rezultă că donația Mitropolitului Iosif se ridică la peste 7000 de cărți, manuscrise, documente, broșuri. Cu toate acestea, Iosif Naniescu a donat în total peste 10.000 de volume Bibliotecii Academiei Române⁶⁸, celelalte inventare, care ar putea completa cele aproximativ 3000 de volume necuprinse în inventarele la care am făcut trimitere aici, păstrându-se în alte locuri, cel mai probabil la București.

---

⁶⁶ Tipografia de la Mănăstirea Neamț a fost înființată în 1807, grație sprijinului acordat de mitropolia ieșeană. În scurt timp, această tipografie s-a impus prin „meșteri și lucrări elegant imprimate, devenind o școală și o sursă de tipografi și gravori” – Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918*, București, Editura Științifică, 1968, p. 120; pentru alte știri despre tipografia Mănăstirii Neamț, de la mijlocul secolului al XIX-lea, a se vedea articolul lui Gabriel Cocora, „Câteva știri despre tipografia de la Neamț”, în *MMS*, anul XXXVI, nr. 7-8, iulie-august 1960, pp. 477-480.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 132^f.

⁶⁸ George Baiculescu, „Istoricul Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste Române. 1867-1967”, în *Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. 1867-1967. Cartea Centenarului*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 46.

Cataloagele alcătuite după manuscrisele aflate la Biblioteca Academiei Române de către Gabriel Ștrempel ilustrează într-o manieră relevantă etapele donației mitropolitului Iosif. Astfel, în primul volum din *Catalogul manuscriselor românești* sunt inventariate 63 de manuscrise din fosta bibliotecă a mitropolitului Moldovei, intrate în patrimoniul Academiei Române după cum urmează: cele mai multe (59) au fost donate în 1894⁶⁹, un manuscris a fost donat în 1884⁷⁰, altul la data de 15 decembrie 1888⁷¹, un altul în 1892⁷² iar încă un manuscris în 1901⁷³. Se înțelege că o donație nu se putea constitui doar dintr-un singur manuscris, de aceea putem intui că pe lângă datele când s-au efectuat transporturile cu donațiile sumar prezentate aici, au mai avut loc și altele, respectiv la 1884, 15 decembrie 1888, 1892 și 1902 (vezi anexa II). Volumul II din același catalog aduce următoarele precizări: tot în 1894 au mai fost donate alte 78 de manuscrise⁷⁴ (altele decât cele inventariate în primul volum), 10 manuscrise au intrat în posesia Academiei la data de 10 mai 1901⁷⁵, 5 manuscrise au intrat la BAR în 1901⁷⁶ (nu se precizează ziua ori luna⁷⁷), iar donația altui manuscris a fost plasată de G. Ștrempel după 1895⁷⁸. În volumul III al aceleiași publicații sunt inventariate alte 23 de manuscrise românești care au făcut parte din biblioteca mitropolitului Iosif. Unsprezece dintre acestea au intrat în

⁶⁹ Este vorba despre manuscrisele care în catalogul întocmit de G. Ștrempel ocupă următoarele numere: 543, 1462, 1463, 1464, 1465, 1466, 1467, 1468, 1472, 1474, 1475, 1476, 1479, 1480, 1481, 1482, 1483, 1484, 1485, 1486, 1499, 1503, 1505, 1506, 1508, 1509, 1510, 1512, 1514, 1515, 1518, 1529, 1530, 1531, 1532, 1535, 1536, 1537, 1538, 1543, 1551, 1554, 1555, 1560, 1567, 1568, 1573, 1575, 1578, 1590, 1591, 1592, 1593, 1594, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599 – Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești, B.A.R., I-1600, I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, passim.*

⁷⁰ Nr. 1498 – *Ibidem*, p. 351.

⁷¹ Nr. 464 – *Ibidem*, pp. 117-118.

⁷² Nr. 1525 – *Ibidem*, p. 359.

⁷³ Nr. 1576 – *Ibidem*, p. 373. Manuscrisul „Întâmplărilor lui Telemac”, capodopera lui Fénelon, a fost tipărit abia în 1818, la Buda, în traducerea lui Petru Maior, după o versiune italiană – Virginia Isac, *op. cit.*, p. 317.

⁷⁴ Nr. 1601-1612; 1617-1627; 1685; 1690-1694; 1700-1703; 1712, 1716; 1725; 1743; 1769; 1770; 1771; 1782; 1788; 1797-1799; 1804; 1810; 1811; 1817; 1819-1821; 1833; 1839; 1841; 1843; 1845; 1848; 1852; 1858; 2450; 2494; 2504; 2564; 2761-2763; 2870; 2889; 2891; 2892; 2910; 2911; 2914; 2943-2945; 3059 – Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești, B.A.R., 1601-3100, II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, passim.*

⁷⁵ Nr. 1772; 1773; 1774; 1775; 1776; 1777; 1778; 1779; 1780; 2898 – *Ibidem*, pp. 58-59.

⁷⁶ Nr. 2960; 2961; 2962; 2963; 2964 – *Ibidem*, p. 414.

⁷⁷ Este posibil ca aceste manuscrise să facă parte din lotul de 36, dăruite Academiei la 8 iunie 1901, prin intermediul lui D. Sturdza – vezi infra în text.

⁷⁸ Nr. 1809 – *Ibidem*, p. 66 (este vorba despre un *Liturghier* din sec. XVIII).

colecțiile Academiei în 1894⁷⁹, unul la 10 mai 1901⁸⁰, două după moartea ierarhului⁸¹, iar alte nouă manuscrise, deși au făcut parte din biblioteca mitropolitului Iosif, au intrat în colecțiile BAR nu donate de acesta, ci de către alții („Casa Bisericii”)⁸². Ultimul volum din catalogul alcătuit de G. Ștrempel completează imaginea donațiilor lui Iosif Naniescu făcute Academiei Române. Aici sunt catalogate șase manuscrise, cinci dăruite în 1894⁸³, iar unul după 26 ianuarie 1902⁸⁴.

Potrivit *Analelor Academiei Române (Partea administrativă și desbaterile)*, la data de 10 mai 1901, deci cu ocazia zilei Regelui României, Iosif Naniescu a donat Academiei „două lăzi cu diferite documente vechi, 288 de manuscrise vechi românești, grecești, slavonești de psaltichie din diferite timpuri, precum și 1.008 volume și broșuri, cărți diferite”⁸⁵. Din această donație, în cataloagele lui G. Ștrempel au fost analizate zece manuscrise românești (vezi supra). Tot acum, „pe lângă bogatele și prețioasele colecțiuni dăruite prin această scrisoare, se primesc de la Î.P.S. Sa 25 de chărți geografice și planuri, 41 de stampe și portrete, precum și trei portrete în ulei reprezentând persoane istorice de la începutul secolului XIX”⁸⁶.

Din aceeași sursă administrativă aflăm că la 8 iunie 1901, Dimitrie A. Sturdza⁸⁷ prezintă în plenul Academiei și donează pentru biblioteca acestei instituții, din partea mitropolitului Iosif Naniescu, 36 de documente

---

⁷⁹ Este vorba despre nr. 3211; 3237; 3735; 3736; 3746; 3819; 3825; 3830; 3915; 3926; 3931 – Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești, B.A.R., 3101-4413*, III, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, *passim*.

⁸⁰ *Ibidem*, nr. 3250, p. 61.

⁸¹ *Ibidem*, nr. 4013 și 4014, pp. 298-299.

⁸² Cele mai multe au fost donate de către Casa Bisericii la 12, respectiv 26 septembrie 1915 – *Ibidem*, nr. 4323; 4398; 4399; 4400; 4401; 4403; 4404. Un alt manuscris a fost împrumutat de către Iosif Naniescu lui Ioan Georgescu, ajungând, ulterior, în posesia Casei Bisericești, care îl dăruiește Academiei la 26 septembrie 1915 – *Ibidem*, nr. 4402, pp. 440-441. O parte din alt manuscris al mitropolitului Iosif a fost legat împreună cu altele – *Ibidem*, nr. 3479, pp. 143-144.

⁸³ Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești, B.A.R., 4414-5920*, IV, București, Editura Științifică, 1992, nr. 4521; 4568; 4569; 5833; 5874, *passim*.

⁸⁴ *Ibidem*, nr. 5874, p. 206.

⁸⁵ *Analele Academiei Române*, seria II, tom XXIV, 1901-1902, *Partea administrativă și desbaterile*, p. 26.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ Dimitrie A. Sturdza (1833-1914) a fost istoric și important om politic român, prim-ministru de patru ori (1895-1896; 1897-1899; 1901-1904; 1907-1908), membru titular (15 septembrie 1871) al Societății Academice Române, vicepreședinte (2 iulie 1879-21 martie 1882), președinte (21 martie 1882-5 aprilie 1884) și secretar general (18 martie 1885-8 octombrie 1914) al Academiei Române – Dorina N. Rusu, *op. cit.*, pp. 794, 919, 925, 934; Nicolae C. Nicolescu, *Enciclopedia șefilor de stat și de guvern ai României*, București, Editura Meronia, 2011, pp. 442-446.

istorice, dintre care unul datând din 1498, altul de la Grigorie Ghica (1664), opt documente din secolul XVII, douăsprezece din veacul următor, iar restul (paisprezece) din secolul al XIX-lea⁸⁸. Exceptând documentele deja menționate, trebuie precizat că restul se înscriu în categoria zapiselor.

În martie 1887, Constantin Erbiceanu a tipărit un studiu în principala publicație a Bisericii Ortodoxe din România, privitor la „Una din cărțile pe care ș-a făcut studiile și cercetările sale neuitatul Metropolit al Moldovei Dositeiu”. La începutul acestui text se precizează faptul că volumul a fost dăruit Academiei Române de către Înalț Prea Sfințitul Iosif Naniescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei⁸⁹. Așadar, conchidem în mod cert că arhiereul Iosif a donat manuscrise și cărți la BAR înainte de 1894, data păstrării primului inventar la SJAN Iași. De altfel, acest fapt este

---

⁸⁸ Pentru inventarul documentelor în cauză, vezi *Analele Academiei Române*, seria II, tom XXIV, 1901-1902, *Partea administrativă și desbaterile*, pp. 30-31; vezi, de asemenea, *Biblioteca Academiei Române. Creșterea colecțiilor*, nr. XXVIII-XXX, 1916-1919, secțiunea „Documente”, pp. 234 ș.u. (actele inventariate aici sunt de la 6. III. 1497, 30. III. 1500, 13. II. 1585, 6. X. 1588, 18. X. 1605, 30. XI. 1609, 15. II. 1610, 1616, 3. VI. 1617, 19. VIII. 1617, 1617, 13. IV. 1619, 12. VIII. 1622, 1626, 7. V. 1627, 1629/ 1630, 1629/ 1630, 25. IV. 1632, 1632/ 1633, 8. VII. 1634, 4. I. 1635, 25. I. 1635, 8. IV. 1635, 15. III. 1638, 31. I. 1642, 6. VIII. 1642, 20. XI. 1646, 1. III. 1654, 18. III. 1654, 18. III. 1654 (document diferit decât precedentul), 15. IX. 1654, 17. IX. 1656, 22. II. 1657, 12. IV. 1657, 1. VII. 1657, 26. VIII. 1657, 9. IX. 1657, 30. VII. 1659, 8. II. 1660, 22. VIII. 1660, 10. X. 1660, 12. X. 1660, 20. IV. 1661, 20. I. 1665, 6. VIII. 1665, 18. XI. 1667, 25. I. 1668, 25. II. 1669, 1. VI. 1671, 14. XI. 1672, 27. V. 1675, 10. III. 1676, 10. VII. 1676, 23. VII. 1676, 16. III. 1677, 1. VII. 1677, 13. III. 1676, 4. I. 1680, 7. I. 1680, 24. XII. 1681, 8. X. 1682, 12. X. 1682, 29. X. 1682, 17. IV. 1683, 1. X. 1683, 14. III. 1688, 26. VI. 1690, martie 1691, 15. X. 1694, 25. XI. 1694, 25. XI. 1694 (document diferit decât precedentul), 28. I. 1695, 9. IX. 1695, 1. VIII. 1696, 25. X. 1696, 3. XI. 1696, 15. XI. 1697, 22. XII. 1697, 30. VI. 1700, 23. VII. 1700, 27. VIII. 1701, 16. VII. 1703, 2. XII. 1703, 1. IX. 1704, 3. IX. 1704, 1704, 10. X. 1707, 20. XI. 1707, 1. XII. 1707, 20. II. 1708, 12. V. 1712, 26. III. 1713, 1. VII. 1714, 13. VIII. 1715, 3. X. 1715, 21. X. 1715, 9. V. 1716, 30. V. 1718, 24. XI. 1718, 25. XI. 1718, 8. V. 1721, 14. IV. 1722, 28. IV. 1722, 2. III. 1723, 2. V. 1723, 22. III. 1724, 25. VI. 1725, 9. V. 1727, 4. V. 1427, 6. X. 1727, 12. IV. 1729, iulie 1730, 1. XI. 1730, 8. VI. 1731, 7. III. 1732, 8. III. 1732, 1. IX. 1732, 5. IV. 1733, 24. II. 1735, 1735, 19. I. 1736, 19. VIII. 1736, 18. VI. 1737, 15. X. 1738, 28. V. 1740, 6. VII. 1741, 8. X. 1741, 12. VII. 1742, 24. X. 1742, 10. I. 1744, 25. V. 1744, 21. IX. 1744, 21. X. 1744, 30. X. 1744, 3. X. 1746, 1. II. 1750, 2. VI. 1751, 27. IV. 1752, 30. X. 1753, 30. IV. 1756, 8. VII. 1757, 25. V. 1758, 12. VIII. 1759, 29. IX. 1759, 16. IX. 1760, 27. X. 1763, 17. IX. 1764, 1. XII. 1766, 1766, 4. VI. 1767, 22. IV. 1769, 12. V. 1772, 1775, 27. IV. 1776, 17. IX. 1777, 23. I. 1781, 12. XII. 1782, 13. VII. 1785, 15. VIII. 1785, 4. V. 1786, 1787, 21. VII. 1791, 13. VIII. 1791, 17. V. 1794, 17. I. 1796, 26. II. 1803, 7. X. 1803, 25. III. 1804, 2. XII. 1805, 2. XII. 1805 (documentul este diferit decât precedentul), 1. I. 1808, 30. III. 1816, 20. VII. 1820, 5. X. 1827. În sursa citată nu se precizează data donației acestor documentele către BAR.

⁸⁹ E[rbiceanu Constantin], „Una din cărțile pe care ș-a făcut studiile și cercetările sale neuitatul Metropolit al Moldovei Dositeiu”, în *BOR*, anul X, nr. 15, martie 1887, pp. 1218-1225.

confirmat și de către cataloagele alcătuite de Gabriel Ștrempel, la care am făcut trimitere mai sus.

Cu privire la manuscrisele donate Academiei de către Iosif Naniescu, Gabriel Ștrempel, cel care a analizat conținutul acestora, nota în 1992 următoarele: „este cea mai numeroasă colecție depusă vreodată de o persoană particulară și gestul, indiscutabil, unul patriotic. Dar se cer făcute câteva precizări pentru a restabili echilibrul diferitelor donații, aparent deranjant prin numărul impresionant al tomurilor lăsate de răposatul mitropolit, mai mare chiar decât cel al lui Mitiță Sturdza. Mai întâi trebuie spus că multe din volume aparținuseră lui Veniamin Costache și Calinic Miclescu, predecesorii săi în scaunul mitropolitan de la Iași. Altele proveneau de la diferite mănăstiri: Căldărușani, Neamț, Socola. În sfârșit, nu puține sunt psaltichii, printre ele găsindu-se multe compoziții proprii, indiscutabil interesante, dar departe de valoarea conferită manuscriselor de vechimea sau conținutul istoric și filologic, urmărit, în primul rând, de deschizătorii de drumuri ai științelor respective. Totuși, din rândul colecției Iosif Naniescu fac parte și câteva manuscrise de certă valoare științifică⁹⁰, printre acestea numărându-se la loc de cinste *Viața lui Nifon*, scrisă de Gavriil Protul, editată de însuși mitropolitul Iosif, un volum de note și însemnări al stolnicului Constantin Cantacuzino din perioada studiilor italiene (publicat de N. Iorga în 1901) sau o variantă a legendei lui Avgar⁹¹. Academia Română a manifestat o profundă recunoștință față de mitropolitul Iosif, grație donațiilor sale. La o zi după moartea mitropolitului Moldovei, la 27 ianuarie 1902, membrii Academiei s-au adunat în ședință extraordinară, prezidată de P. S. Aurelian, care a deplâns trecerea la cele veșnice a ierarhului. Conducerea Academiei a luat hotărârea ca la înmormântare să participe toți membrii celui mai înalt for cultural din țară care aveau domiciliul în Iași (P. Poni, I. Caragiani, A. D. Xenopol, A. Naum, A. Philippide), iar Constantin Erbiceanu, delegat special al Academiei la Iași, a fost însărcinat să rostească una din cuvântările funebre⁹².

Cazul donației mitropolitului Iosif nu este unic. Tot în această perioadă și-au donat bibliotecile Academiei Române și alți ierarhi sau

---

⁹⁰ Gabriel Ștrempel, „Postfață”, în *Catalogul*, IV, p. 447.

⁹¹ *Ibidem*, p. 448.

⁹² *Analele Academiei Române*, seria II, tom XXIV, 1901-1902. *Partea administrativă și debaterile*, pp. 97, 127. Discursul lui C. Erbiceanu a fost publicat în *BOR*, anul XXV, nr. XI, februarie 1901-1902, pp. 1160-1164, precum și în *Analele Academiei Române*, seria II, tom XXIV, 1901-1902. *Partea administrativă și debaterile*, pp. 98-101. Erbiceanu puncta cu această ocazie: „Academia Română, al cărei membru de onoare a fost Înalt Prea Sfinția Sa, m-a îndatorit a o represinta la această funebră ocaziune, împreună cu stimații mei colegi, în semn de înaltă considerațiune și de respectul de datoresce acestui Înalt Prelat, pentru bogata și prețioasa sa donație, făcută acestei înalte instituțiuni de cultură națională” – *Ibidem*, p. 98.

teologi români: episcopul Melchisedec al Romanului (donează la BAR 2511 volume, 82 manuscrise și 114 monede⁹³), episcopul Dionisie Romano al Buzăului⁹⁴ (donează la BAR peste 6000 de volume), episcopul Ghenadie Enăceanu al Râmnicului⁹⁵ (donează peste 2000 de volume, 151 de manuscrise și 1384 documente), Calistrat Bîrlădeanu, locotenent episcop de Huși⁹⁶, arhimandritul Nifon Bălășescu (donează peste 2500 de volume)⁹⁷. Deși aceste inițiative reprezintă donații consistente, se remarcă faptul că numărul cărților oferite în dar Academiei de către Mitropolitul Moldovei și Sucevei a fost, de departe, cel mai însemnat de la vremea respectivă, donația lui Iosif Naniescu explicitând maniera în care s-a format bogata colecție de manuscrise și cărți din cea mai valoroasă bibliotecă a țării.

---

⁹³ Const. C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec. Studiu asupra vieții și activității lui cu un portret și excerpte din corespondență*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1908, p. 79.

⁹⁴ Dionisie Romano (n. 19 iulie 1806, jud. Sibiu – d. 18 ianuarie 1873, Buzău) s-a îngrijit, în perioada când a fost arhimandrit, de înzestrarea tipografiei mitropolitane din Iași, redeschisă la 3 mai 1859, prin grija episcopului locotenent de Huși, Calinic Miculescu. Dionisie Romano a adresat la 7 mai 1859 lui George Barițiu o scrisoare, prin care solicita încheierea unor tranzacții pentru procurarea materialelor tipografice necesare la Iași. Anterior, Romano, originar din Ardeal, lucrase ca zețar (culegător) în tipografia lui Ion Heliade Rădulescu și reorganizase tipografia din Mănăstirea Neamț, al cărei stareț a fost între 1855-1857, iar după numirea sa ca episcop eparhial la Buzău (26 mai 1865), a repus în funcțiune tipografia de aici – Gabriel Cocora, „Un episod din istoria tipografiei mitropolitane din Iași”, în *MMS*, anul XXXVII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1961, pp. 101-103 (este redat, în întregime, textul epistolei trimisă lui Barițiu la 7 mai 1859).

⁹⁵ V. Dudu, *op. cit.*, p. 597.

⁹⁶ *Analele Academiei Române*, seria II, tom XXIV, 1901-1902. *Partea administrativă și debaterile*, pp. 39-40.

⁹⁷ George Baiculescu, *op. cit.*, p. 46. De altfel, așa cum remarca Nicolae Bocșan, în secolul al XIX-lea „lumea Bisericii continuă să dețină locul I ca pondere în masa publicului cititor românesc, bazându-se pe tradiția și monopolul avut până acum în domeniul culturii, atât ca beneficiari cât și creatori, pe resursele materiale de care se bucură” – Nicolae Bocșan, „Carte și cititori la începutul secolului al XIX-lea”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia*, anul XXI, 1976, p. 27; Constantin Turcu, „Cărți, tipografi și tipografii din Moldova, în secolul al XVIII-lea”, în *MMS*, anul XXXVI, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1960, p. 21.

*Les donations de Métropolitite Iosif Naniescu
vers l'Académie Roumaine*

(Résumé)

Mots clé : Iosif Naniescu, l'Académie Roumaine, donation, manuscrits, bibliothèque personnelle.

Le Métropolitite de la Moldavie Iosif Naniescu (1875-1902) a été l'un des plus grands bibliophiles de son temps, l'hierarque de Iași collecte pendant toute sa vie une bibliothèque impressionnante qu'il a donnée, par sa disposition testamentaire, à l'Académie Roumaine, dont le membre d'honneur a été élu le 16 avril 1888. Cette donation a connu une série d'étapes successives, de plus de 10.000 manuscrits et des livres donnés pour entrer dans les dépôts de la Bibliothèque de l'Académie depuis plus de deux décennies (1884-1902/1903). Les inventaires réalisés à l'occasion de ces donations sont restés, à une exception, pas encore utilisés. Le présent texte cherche après une courte biographie d'Iosif Naniescu, l'analyse des manuscrits inédits, qui se trouvent à la Direction des Archives Nationales de Iași, qui constituent la plupart des inventaires des manuscrits et de livres donnés à la Bibliothèque de l'Académie par le métropolitite de la Moldavie. Ainsi, à l'aide des catalogues et des manuscrits roumains publiés et conservés au BAR, on peut apprécier le mieux les quantités et les qualités des manuscrits entrés en possession de l'Académie à la suite de cette donation.

ANEXE

I

Donațiile Mitropolitului Iosif Naniescu către Biblioteca Academiei Române, după inventarele păstrate la SJAN Iași, Fond Manuscrise, dosarul nr. 1637.

Nr. transportului	Data la care a fost efectuat	Nr. cărților/ ms. donate	Total
I.	febr. 1894	780 ⁹⁸	780
II.	martie 1894	1760	1760

---

⁹⁸ La realizarea fiecărui inventar au contribuit două persoane, în acest fel explicându-se existența mai multor liste, care se completează reciproc.

III.	martie 1894	560	560
IV.	martie-aprilie 1896	-prima listă: 674 -a doua listă: 1399 cărți + 475 broșuri -a treia listă: 795 -a patra listă: 193 ms. -a cincea listă: 42 plicuri cu documente	3578
V.	nov. 1900	Prima listă: 170 A doua listă: 250	420
Total: 5 transporturi	febr. 1894 – nov. 1900	7098	7098

II

Donații de manuscrise românești ale Mitropolitului Iosif Naniescu către Biblioteca Academiei Române, după Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești, B.A.R., 1-1600*, I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

Nr. transportului	Data la care a fost efectuat	Nr. manuscriselor donate	Total
I.	1884	1 (<i>Stolnicul Constantin Cantacuzino, Note și însemnări din vremea studiilor în Italia</i>), 1667-1669	63
II.	15 decembrie 1888	1 (<i>Viața și traiul sfinției sale părintelui Nifon</i> ⁹⁹), 1682	
III.	1892	1 (Andronic, duhovnicul, <i>Istorie pentru sfintele monasteri Neamțul și Secul</i>), 1887	
IV.	1894	59 (sec. XVIII-XIX)	
V.	1901	1 (Fenelon, <i>Întâmplările lui Telemac</i>), sf. sec. XVIII	

⁹⁹ Acest manuscris a fost editat de către Iosif Naniescu și Constantin Erbiceanu în același an, 1888 – vezi nota 50.

III

Donații de manuscrise românești ale Mitropolitului Iosif Naniescu către Biblioteca Academiei Române, după Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești, B.A.R., 1601-3100*, II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983 și *Biblioteca Academiei Române. Creșterea colecțiilor*, nr. XXVIII-XXX, 1916-1919.

Nr. donației	Data la care a fost efectuată	Nr. manuscriselor donate	Total
I.	1894	78	418 ms. + 1008 volume tipărite
II.	După 1895	1	
III.	10 mai 1901	10 – cf. Anal. Acad. Rom. (vezi nota 85 în text) acum au fost donate „ 288 manuscrise vechi românești, grecești și slavonești de psaltichie, precum și 1008 volume și broșuri, cărți diferite”.	
IV.	1901	5	
V.	8 iunie 1901	36	

IV

Donații de manuscrise românești ale Mitropolitului Iosif Naniescu către Biblioteca Academiei Române, după Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești, B.A.R., 3101-4413*, III, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.

Nr. donației	Data la care a fost efectuată	Nr. manuscriselor donate	Total
I.	1894	11	14
II.	10 mai 1901	1	
III.	După 26 ianuarie 1902	2	

V

Testamentul Mitropolitului Iosif Naniescu, alcătuit la 8 noiembrie 1900, în București, în care se precizează dorința marelui ierarh de a dăru

Academiei Române cărțile, manuscrisele și documentele sale, păstrate în casele din Iași și București¹⁰⁰.

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Treime de o ființă și preamărită, una, sfântă și nedespărțită

Eu Iosif Naniescu, Arhiepiscop și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, fiul preotului Anania și al presviteriei Teodosia, născut în anul 1820, în satul Răzălăi (Basarabia), servit-am sfintei noastre Biserici creștine ortodoxe române, din cea mai fragedă vîrstă a vieții mele, mai întâi ca copil cîntînd Domnului în Biserică, în orașul Iași, în zilele marelui și fericitului întru amintire Mitropolit Veniamin Costake, până în anul 1834, iar după aceea ca diacon în sfînta episcopie a Buzăului, sub fericitul întru amintire episcop Kesarie, cel care pentru Casa Domnului avea rîvna lui Ilie și carele m-a și călugărit și hirotonisit diacon în zilele de 23 și 24 noemvrie 1835 și mă iubea ca pre copilul său, sfîtuindu-mă tot d-a una la tot lucrul bun și de folos pentru Biserică și Patrie, și am servit ca diacon până după moartea fericitului Kesarie (†30 noiembrie 1846), anume până în anul 1849. După aceea am servit ieromonah, protosinghel și archimandrit, ca

¹⁰⁰ „Mitropolitul Iosif a întocmit înainte de moarte două testamente [este vorba, de fapt, de unul singur, căruia i s-a făcut o copie legalizată, n.ns.], ambele legalizate și sigilate la București” – vezi Riga, „Moartea mitropolitului Moldovei”, în *Adevărul*, nr. 4488, duminică 27 ianuarie 1902, p. 3. Informații privitoare la acest Testament (deschiderea lui, conținutul, legatele, copia etc.) au fost publicate la o zi după înmormântarea înaltului ierarh, în *Adevărul*, nr. 4491, miercuri 30 ianuarie 1902, p. 2. Conținutul integral al acestui document a fost publicat în același ziar, după o copie conformă cu originalul. Editorul a segmentat textul în capitole, care au fost denumite în funcție de conținutul fiecăruia: *Autobiografia mitropolitului, Pentru patrie și biserică, Iubirea de Casa Domnului, Slăbiciunea pentru cărți și manuscrise, Biblioteca mitropolitului, D. Dim. Sturdza, legatar universal, Dispozițiunile testamentare ale mitropolitului, Darul Mitropoliei, Donații în bani* – *Adevărul*, nr. 4492, joi 31 ianuarie 1902, pp. 1, 2 (tot aici este redată o litografie a mitropolitului decedat, așezat în scaunul arhieresc, așa cum a fost înmormântat).

Întrucât textul acestui document nu a mai fost reeditat, fiind publicat inițial într-un cotidian bucureștean și nu în una din revistele teologice din țară, așa cum ar fi trebuit, Testamentul mitropolitului Iosif Naniescu a fost utilizat de prea puține ori în raport cu informațiile extrem de prețioase cuprinse în acest act; a fost citat în 1952 de către Constantin Nonea – vezi „Comemorarea”, pp. 45-46. O copie legalizată a acestuia, păstrată la Academia Română, *Arhiva* – Oficiul juridic, Testamente, 1902-1905, a fost utilizată de Petre Costinescu și Florin Marinescu în realizarea studiului publicat în 1972 – vezi *Carte românească veche*, p. 64, nota 3. Microfilmul testamentului, păstrat la SJAN Iași (Colecția Documente, pachet 168, nr. 70, rola 46), a fost citat de P. S. Emilian Lovișteanu în articolul *Mitropolitul Iosif Naniescu*, p. 5, nota 33. De asemenea, cele patru pagini ale actului, plicul în care au fost păstrate (pe care s-a aplicat sigiliul mitropolitului) și procesul-verbal de întocmire a testamentului, au fost facsimilate și reproduse în articolul semnat de Nicușor Beldiman, „Slujirea omiletică a Mitropolitului Iosif Naniescu”, pp. 7, 9.

Toate acestea m-au făcut să reeditez documentul în cauză, utilizând varianta originală, păstrată la SJAN Iași – vezi infra.

superior la sfintele monastiri: Șerbăneștii Morunglavului din județul Râmnicul Vâlcei (1850-1857), Găisenii din județul Dâmbovița (1857-1863) și Sărindarul din București. Apoi, ca profesor la gimnaziul Lazăr, la liceul Matei Basarab, la școala normală Carol I și ca director la Seminarul Central din București. Servit-am la toate aceste școli de la anul 1864, până ce-am fost hirotonisit arhiepiscopul cu titlul de Mireon (23 aprilie 1873), și după aceea până ce am fost ales episcop al Argeșului (18 ianuarie 1873); iar de la 10 iunie 1875, fiind ales Archiepiscop și Mitropolit al Moldovei, servit-am Bisericii și neamului nostru românesc, arhipăstorind încă și astăzi această păzită de Dumnezeu sfântă eparhie.

Gândindu-mă pururea la eternele cuvinte ale Sfintei Scripturi, că tainic și neștiut de nimeni este ciasul când Domnul chiamă la Sine pre aleșii săi, și cugetând neîncetat la cuvintele Marelui Apostol al neamurilor, Pavel, că noi, credincioșii, nu trebuie să fim ca cei ce nu au credință în învierea și nemurirea sufletului, ci în totă viața noastră să avem credință tare și neclintită în Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Christos, carele suferind moartea pentru noi, iar mórtea de cruce, s-a făcut pre sine începutul învierii noastre, gândindu-mă, ȃic, la acestea și aflându-mă astăzi în anul opt ȃeci și unul al vieții mele, am creȃut că este bine să fac cunoscut iubitorilor mei ultima mea voință și să orânduiesc eu însumi, cum trebuie a se urma, după săvârșirea mea din viața aceasta pământească, cu tot ce am putut agonisi și iconomisi în ȃilele vieții mele servind în Biserica Dumnezeului nostru celui viu, cu dragoste, cu frică și cu cutremur, așa precum am învățat de la bătrâni și mai marii mei, carii m-au introdus în Casa Domnului și m-au povățuit cu cuvântul și cu fapta să fiu de folos Sfintei noastre Biserici și scumpei noastre Patrii.

Pentru că în toate ȃilele vieții mele și în toate diregătoriile pe care Dumnezeu a binevoit a mă învrednici să le ocup, nu s-a lipit de inima mea, nici luxul, nici iubirea de argint, ci numai iubirea și râvna de Casa Domnului și podoba ei, precum și dorința pentru cele de folos și pentru tot ce putea servi spre a întări credința, a desvolta pietatea și a cultiva știința și totă cunoștința între fii credincioși și iubitori ai scumpei noastre patrii, pentru aceasta în anii cei îndelungați ai vieții mele, nu am adunat averi și comori, ci tot ce am avut și am iconomisit am întrebuițat pentru împodobirea Casei Domnului, probă îmbunătățirile pe la bisericile pe unde am servit și mărăeața catedrală a Moldovei și Sucevei din Iași, reȃidită în anii 1880-1887, prin stăruințele mele, umilul serv al Domnului, prin ale căruia stăruințe s-a cumpărat și casa palat a lui Mihai vodă Sturdza, de lângă Mitropolie și s-a transformat în anume clădire spre a se instala în ea Seminarul Veniamin din monastirea Socola și m-a învrednicit astfel Dumnezeu să aduc școla bisericească a lui Veniamin în localul ei propriu, pe lângă biserica zidită de el, dar rémasă neterminată în ȃilele séle. Pe

lângă acéste tótă râvna și slăbiciunea mea a fost de a aduna și cumpăra cărți și manuscripte vechi spre a se păstra astfel și a nu se pierde cunoștința despre trecutul nostru istoric. Am adunat d'asemenea obiecte și lucruri necesare serviciului dumnezeesc și cari servesc drept frumusețe și podoabă în sfînta noastră biserică, ca vestminte, ornamente bisericești, vase sacre și altele. Pentru cărți, manuscripte, documente vechi și acestea, am dat tot ce am agonisit și chiar ultimul ban ce puteam scăpa de la aceia cari, în tóată ȕiua, în tot ceasul și în tot locul îmi cereau milă și ajutor, unii pentru a-și îndulci mizeria în care se aflau, iar alții pentru a-și potoli foamea.

Toată averea mea dar constând din cărți, manuscripte și diferite documente, aflate aci în București, în casele locuite de mine în curtea bisericii Antim și la Iași în reședința mitropolitană, cărți și manuscripte din cari peste ȕece mii bucăți am dăruit Academiei Române, din obiecte sacre, vestminte bisericești, ornamente și altele ce aparțin cultului, precum și din alte lucruri – precum este la fiecare casă, mai ales că eu am strâns și am fost păstrător, pentru aceasta, ca nu după săvîrșirea mea din viață, singura mea această avere și mângîiere, pentru agonisirea căreia mi-am dat tot ce am avut și știe Dumnezeu la câte privațiuni nu m-am supus, pentru ca această muncă și agonisire dreaptă a mea, ȕic, să nu rămână pradă și neorînduită după moartea mea, de aceia, prin aceste rînduri cari coprînd ultima mea voință, am orînduit cum trebuie a se urma cu tot ce va rămîne pe urma mea, dupe săvîrșirea mea în Domnul.

Dar pentru ca dorința mea aceasta să nu fie zădărnicită, am hotărât a o lăsa, ca ultima mea voință sau testamentul meu și am cugetat în același timp și la persóna care am creȕut că o va aduce la îndeplinire.

Spre acest sfîrșit dintre multele persóne pe care le-am cunoscut, m-am gîndit la Dl. Dimitrie A. Sturdza, fost președinte de consiliu, secretarul Academiei Române, fiu drept credincios al sfintei nóstre Biserici și zelos întru păstrarea credinței strămoșești, care ne-a păstrat „ȕara, limba și averea, și l-am rugat să primiască această însărcinare, pentru care rog pe bunul Dumnezeu să îi lungiască anii vieții séle, dăruindu-i tot binile și tóte cele de folos, spre a servi încă mulți ani scumpa noastră Patrie, apărînd și susținînd și Biserica, și domnia sa asigurîndu-mă că primește a lua asupra-și această osteneală; de a aduce la îndeplinire ultima mea voință, iată că o aștern aici pe hârtie:

Instituesc dar prin aceasta pe Domnul Dimitrie A. Sturdza legatar universal al meu, chiar din momentul când eu voi adormi în Domnul, asupra a tot ce va găsi în casele locuite de mine, aci în București, în curtea bisericii Antim și asupra tuturor obiectelor ce se vor găsi în apartamentele locuite de mine în Iași, reședința mitropolitană, exceptându-se obiectele casei și acelea cari figurează în inventarul sfintei Mitropolii și rog pe Dl. Dimitrie A. Sturdza să îngrijească a aduce la îndeplinire cele ce urmează,

având ca ajutor întru aceasta pe Domnii Dr. Dragomir Demetrescu, profesor universitar și Ilie Popescu șef de birou în ministerul lucrărilor publice, cari amândoi au fost pe lângă mine ani îndelungați, iar Dl. Popescu crescut de copil, în casă la mine și ajutat de mine, fiindu-mi scriitor. Acestora le-am spus prin viu grai cum trebuie să se urmeze cu toată lucrurile mele. Rog dar pe Dl. Dimitrie A. Sturdza legatarul meu universal ca împreună cu acești executori testamentari ai mei să îngrijească:

1. Să fiu înmormântat în locul pe care l-am arătat, lângă zidul Bisericii celei mari, catedrala mitropoliei din Iași, în afară, lângă zid în partea dinspre miază zi și să pună pe mormântul meu, piatra cu inscripția pe care am făcut-o eu, fiind încă în viață, rămânând a se însemna ziua și anul morții mele.

2. Tote cărțile mele, manuscriptele și documentele, câte se vor afla în locuința mea din București și Iași, rog pe Dl. Dimitrie A. Sturdza, a le dărui Academiei Române, până la cea din urmă hârtie scrisă, ca acolo unde am dat, fiind eu încă în viață, mare parte din ele, aci să se păstreze d'a pururea sub numele „Biblioteca Iosif Naniescu Mitropolitul Moldovei, dăruiată Academiei Române”, spre a se putea folosi de ele toți iubitorii de știință și toți aceia cari vor voi și vor dori să cunoască trecutul istoric al scumpei noastre Patrii și al sfintei noastre Biserici Ortodoxe.

3. Rog pe Domnul Dimitrie A. Sturdza ca toate vestmintele mele bisericești, vase și ornamente sacre, cărți de ritual și altele cari aparțin bisericii și cultului, ca icône, cărți pentru uzul bisericesc, ca minee, liturghii, evanghelii și altele, toate să le dăruiască sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei unde am arhipăstorit și aci, în biserica cea mare, să se păstreze în anume vestmântare, toate cu numele meu, ca dăruite de mine sfintei biserici, unde am servit în ultimele mele zile. Tote să se păstreze în acea biserică, la care, copil fiind am asitat când fericitul metropolit Veniamin a pus piatra fundamentală, în anul 1893, iulie 3, ziua săptămenei luni. Despre toate aceste lucruri rog pe Dl. Sturdza și pe Dnii Drag. Demetrescu și Ilie Popescu să îngrijască a se face un inventar în trei exemplare, din cari, unul se va păstra la sfânta mitropolie, al doilea se va trimite ministerului Cultelor și al trielea se va păstra la Academie. Acest inventar va purta numele: «Inventar de obiecte dăruite bisericii sf. Mitropolii a Moldovei și Sucevei, de Iosif Naniescu Mitropolitul Moldovei».

4. D'asemenea rog pe Dl. Dimitrie A. Sturdza, legatarul meu universal să îngrijască ca și celelalte obiecte ale mele, cari nu intră în prevederile punctelor 2 și 3 ale acestui testament, și acestea să fie date la destinațiunea lor, așa precum am orânduist și am spus prin viu grai, fiind eu încă în viață Domnilor Drag. Demetrescu și Ilie Popescu, ajutorele Domnului Sturdza și executorii mei testamentari.

5. Fiindcă eu, deși nu am strâns bani, dar doresc să las o mângâiere bănească casnicilor mei și acelor cari m-au servit, anume Dlui Ilie Popescu scriitorul meu și servitorilor mei din Iași și București, anume: Alexandru Agapi, Fevronia Popa, Dumitrana Vasilescu și Maria Niculescu, rog pe Dl. Dimitrie A. Sturdza, legatarul meu universal să mijlocească la Academia Română, căreia am dat toate cărțile, manuscrisurile și documentele, singura mea avere, ca această instituțiune să gratifice o dotă pentru tot d'a una pe acești sus ȃși casnici ai mei și anume : pe Dl. Ilie Popescu cu suma de cinci mii lei (5000), pe Alexandru Agapi și Fevronia Popa cu câte una mie lei (1000) pentru fiecare și pe Dumitrana Vasilescu și Maria Niculescu cu câte cinci sute lei (500) lei pentru fiecare în total pentru toți să dea opt mii lei (8000).

Acesta fiind testamentul meu sau ultima mea voință pe care și verbal am făcut-o cunoscut Domnului Dimitrie A. Sturdza, legatarul meu universal și Dlor. Dr. Drag. Demetrescu și Ilie Popescu ajutóarele séle și executorii mei testamentari, îi rog a o aduce la îndeplinire întocmai din chiar momentul când Domnul mă va chema la Sine. Ea a fost dictată de mine din cuvânt în cuvânt Dlui. Drag. Demetrescu și după ce Dsa. a scris-o și eu am citit-o și am văzut că este întocmai, așa cum am dictat-o, am subscris-o și am investit-o cu sigiliul meu. Și după ce va fi investită cu forme legale, o voi încredința Dlui. Dimitrie A. Sturdza, legatarul meu universal.

Făcut în București la 8 noembrie, ȃiua sfinților Archangheli, Mihail și Gavriil, în anul mântuirii una mie nouă sute, iar al vieții mele optȃeci și unul.

† **Iosif Mitr. Moldovei**¹⁰¹

SJAN Iași, Fond Documente, Pachetul 168, nr. 70, filele 1-4.

¹⁰¹ Pe prima pagină a Testamentului s-a făcut, ulterior scrierii acestuia, următoarea însemnare: *Văȃut astăȃi doă ȃeci și opt (28) Ianuarie anul una mie noă sute doi. Prim president (urmează semnătura acestuia). De asemenea, în partea dreaptă sus, tot la prima pagină, se află semnătura legatarului testamentar (D. A. Sturdza) și a grefierului N. Răduleanu. Testamentul s-a păstrat într-un plic pe care s-a aplicat, pe fața acestuia, în ceară roșie, pecetea mitropolitului Iosif (de 5 ori). Pe verso-ul plicului a fost scris procesul verbal de întocmire a testamentului, la 11 noiembrie 1900.*